

علوم انسانی پژوهشگاه مطالعات اجتماعی

پژوهشکده علوم توسعه

گروه اقتصاد

گزارش طرح:

فراتحلیل مطالعات تجربی و نظری صورت گرفته در
زمینه سرمایه‌گذاری خارجی در ایران و جهان ۸۹- ۱۳۷۹

۱۳۸۹

کار فرما:

مرکز مطالعات و بررسیهای اقتصادی
اتفاق بازرگانی و صنایع و معادن تهران

مدیر طرح:

علی رنجبرگی

۱۳۸۹

فهرست مطالب

۱	- مقدمه
۲	- انواع سرمایه‌گذاری خارجی
۳	- روند سرمایه‌گذاری خارجی در جهان
۴	- روند سرمایه‌گذاری خارجی در ایران
۵	صنایع و تجهیزات حمل و نقل و خودروسازی
۶	- روند سرمایه‌گذاری خارجی در کشور ترکیه
۷	- عوامل موثر بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی
۸	۱- ساختارهای موثر در جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی
۹	۲- مزیت های نسبی و رقابتی موجود در کشور میزبان
۱۰	۳- سیاست ها و برنامه های تشویقی و حمایتی دولت
۱۱	۴- موانع سرمایه‌گذاری خارجی ایران
۱۲	۱- موانع حقوقی
۱۳	۲- کاهش بوروکراسی و دیوان سالاری دولت
۱۴	۳- مدیریت غیرعلمی و پرریسک اقتصاد کشور
۱۵	۴- پایین بودن اراده ملی در مورد پذیرش سرمایه های خارجی
۱۶	۵- برقراری ارتباط مستمر و پایدار با مجتمع سیاسی و اقتصادی بین المللی
۱۷	۶- تثبیت و واقعی سازی نرخ ارز
۱۸	۷- انصباط سیاست های پولی و مالی دولت
۱۹	۸- جمع بندی و نتیجه گیری

۱ - مقدمه

از الزامات دستیابی به توسعه پایدار در کشورهای در حال توسعه، دستیابی به رشد مستمر درآمد از طریق افزایش سرمایه‌گذاری، تقویت ظرفیت‌های تکنولوژیکی و مهارتی، بهبود توان رقابت‌پذیری محصولات و خدمات تولیدی و توزیع عادلانه منافع رشد است. رقابت و حجم فعالیت‌های اقتصادی موجود در اقتصاد جهانی که فرآیندهای آزادسازی و جهانی شدن را تجربه می‌کند، اقتصادهای در حال توسعه را وادار کرده تا بیش از پیش به دنبال ارتقاء کمی و کیفی استفاده از منابع و توانایی‌هایشان باشند. این کشورها اگر می‌خواهند به اهداف توسعه پایدار دست یابند، می‌بایست وسائل آماده‌سازی برای ارتباط با اقتصاد جهانی که رشد سریع دانش، محدود شدن فضای اقتصادی، تغییرات سریع شرایط رقابت و تکامل بینش‌ها و سیاست‌ها از ویژگی‌های آن است، را فراهم آورند. در دنیای در حال آزادسازی و جهانی شدن، در صورتی می‌توان به رشد مداوم دست یافت که بتوان به تولید کالاهای خارجی و خدمات نوین دارای ارزش افزوده بالاتر پرداخت و موقعیت آن را در بازار رقابتی جهانی حفظ کرد. کشورهای در حال توسعه جهت تسريع این امر بایستی علاوه بر استفاده از منابع و استعدادهای داخلی می‌توانند از منابع و استعدادهای خارجی نیز استفاده کنند. در این زمینه سرمایه‌گذاری خارجی می‌تواند نقش مهمی در کمک به بنگاه‌ها بهویژه در کشورهای در حال توسعه ایفاء نماید. سرمایه‌گذاری خارجی همانند سرمایه‌گذاری داخلی از یک سو اشتغال‌زاست و از سوی دیگر باعث افزایش تولید و عرضه کالاهای می‌شود و بدین وسیله از هدر رفتن منابع و همچنین افزایش قیمت‌ها جلوگیری می‌کند و امکان صادرات بیشتر و بهبود تراز پرداخت‌ها را فراهم می‌کند.

سرمایه خارجی در صورتی که به خوبی گرینش شده باشد، بهمنزله یک تزریق بیرونی به اقتصاد داخلی می‌باشد و به علت وجود عامل تکاثری و سریزهای تکنولوژیکی و علمی، می‌تواند چندین برابر بیشتر از اصل سرمایه وارداتی اثر مثبت بر روی رشد و توسعه صنعتی داشته باشند. در این گزارش با تعریف مختصر سرمایه‌گذاری خارجی و انواع آن، سعی خواهد شد روند تحولات آن در جهان، منطقه خاورمیانه، کشور ترکیه و ایران تبیین شود و عوامل موثر بر آن مشخص شوند. در گام بعدی با شناخت عوامل موثر در جذب سرمایه‌گذاری خارجی و موانع ورود آن به کشور پیشنهاداتی جهت رفع موانع در کوتاه مدت و جذب هرچه بیشتر سرمایه‌گذاری خارجی ارائه می‌شود. موانع موجود در دو بخش موانع بنیادی-ساختاری و موانع عملیاتی-اجرایی قابل تقسیم می‌باشد و رفع آنها منجر به بهبود محیط کسب وکار مرتبط با سرمایه‌گذاری در داخل کشور خواهد شد.

۲- انواع سرمایه‌گذاری خارجی

بطور کلی سرمایه‌گذاری خارجی به دو دسته سرمایه‌گذاری غیر مستقیم خارجی ^۱ FPI و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ^۲ FDI تقسیم می‌شود. سرمایه‌گذاری غیر مستقیم خارجی بر استقراض، گرفتن وام، خرید اوراق قرضه اوراق سهام و سایر مطالبات بلندمدت از دولتها، نهادهای مالی بین المللی و موسسات مالی خصوصی متکی است. در حدود دهه هفتاد میلادی با گسترش فعالیت شرکت‌های چندملیتی و به دنبال آن مطرح شدن بحث امپریالیسم مدرن و اینکه شرکت‌های چندملیتی کشورهای میزبان را تحت سلطه در می‌آورند، مساله جلوگیری از سرمایه‌گذاری خارجی و جایگزینی استقراض بجائی آن مطرح شد. علاوه بر این افزایش قیمت نفت در سال ۱۹۷۳ و سیاستهای پولی صنعتی نیز این روند را تشدید کرد و بدین ترتیب موج عظیمی از منابع به شکل وام به سمت کشورهای در حال توسعه جریان یافت.

در سرمایه‌گذاری غیرمستقیم سرمایه‌گذار در اداره واحد مربوطه، بطور مستقیم دخالت ندارد و مسئولیت ریسک اقتصادی-مالی نیز متوجه او نمی‌باشد. مهم‌ترین ویژگی این نوع سرمایه‌گذاری فرار بودن آن است و سرمایه‌گذار خارجی در هر لحظه قادر است با فروش سهام یا اوراق بهادرار، سرمایه‌اش را به کشور خود و یا کشور ثالث منتقل نماید. درنتیجه در شرایطی که وضعیت اقتصادی کشور میزبان وارد بحران اقتصادی یا مالی می‌شود و یا سطح بازده سرمایه کاهش یابد معمولاً این نوع سرمایه‌گذاران به سرعت از کشور میزبان خارج می‌شوند و این امر باعث تشدید نابسامانی اقتصادی کشور میزبان خواهد شد. نمونه بارز این اتفاق در بحران جنوب شرق آسیا در سال ۱۹۹۷ مشاهده گردید.

در سرمایه‌گذاری غیرمستقیم خارجی می‌بایست ۷۰ درصد وام و اعتبار برای خرید کالا یا خدمات از کشور وام دهنده، یا با نظر آنها هزینه می‌گردید و در غیر این صورت نهادهای بیمه کننده وام‌های خارجی، اجازه بیمه کردن آن را نداشتند و این مساله خود باعث ایجاد محدودیت بیشتر می‌گردید. از سوی دیگر بازپرداخت اصل و بهره وام می‌بایست از سوی دولت وام گیرنده فارغ از سوددهی پرتوهای تضمین می‌گردید. هزینه بیمه نیز برای کشورهایی که از ریسک بالایی برخوردار بودند معمولاً بسیار زیاد بود. در ایران با توجه به شرایط سیاسی و اقتصادی کشور در طول دو برنامه اول و دوم توسعه از این نوع منابع خارجی استفاده می‌گردید.

^۱ Foreign Portfolio Investment

^۲ Foreign Direct Investment

وقوع آسیب‌های مختلف همانند بالا بودن بهره وام‌ها، تحمیل برنامه و سیاستهای مراجع وام دهنده و عدم استفاده بهینه از این منابع مشکلات و بحرانهای اقتصادی متعددی چون بحران بدھی‌ها سبب گردید که از اوایل دهه هشتاد تحرک سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تغییر یابد.

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی طبق تعریف آنکتاد *UNCTAD*^۱ عبارت است از سرمایه‌گذاری که متنضم مناسبات بلند مدت و معکوس کننده کنترل و نفع مستمر شخصیت حقیقی یا حقوقی مستقیم یک کشور (سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در شرکت مادر) در شرکتی واقع در خارج موطن سرمایه گذار باشد (*UNCTAD*, ۱۹۹۶). طبق نظر آنکتاد معیار مشخصی در جهت تفکیک سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از انواع دیگر سرمایه‌گذاری‌های خارجی وجود ندارد، اما در صورتی که سرمایه‌گذار خارجی حداقل مالکیت ۱۰ درصد سهام بنگاه را داشته باشد بطور قراردادی به آن سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی اطلاق می‌شود. با توجه به مالکیت شرکت‌ها توسط سرمایه‌گذار خارجی این نوع سرمایه‌گذاری از درجه پایداری بالایی برخوردار است و در صورت بروز رکود در کشور میزبان به سهولت از کشور خارج نمی‌شود. از دیگر خصوصیات بارز سرمایه‌گذاری‌های مستقیم آن است که صرفاً یک سرمایه‌گذاری نیست بلکه انتقال تکنولوژی، تجربیات و مهارت‌های مربوط به مدیریت و بازاریابی و حضور در بازارهای جهانی را نیز می‌تواند به همراه داشته باشد که ممکن است اهمیت آن برای اقتصاد کشور میزبان سرمایه‌گذاری مهم‌تر از ورود سرمایه صرف باشد. در تحقیقی (مهدوی، ۱۳۸۳) که به لحاظ نظری و تجربی آثار سرمایه‌گذاری خارجی بر رشد اقتصادی با تأکید بر دو نوع سرمایه‌گذاری خارجی یعنی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی *FDI* و سرمایه‌گذاری غیرمستقیم خارجی مورد بررسی قرار گرفته است، نشان می‌دهد که اثر ورود سرمایه بر رشد اقتصادی در طول زمان در حال تقویت است و از بین جریانات مختلف سرمایه‌گذاری خارجی، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی مؤثرترین متغیر بر رشد اقتصادی کشورها می‌باشد و به لحاظ ماهیت و انگیزه‌های ایجاد‌کننده آن، افق روش‌تر و با ثبات‌تری جهت استفاده از برنامه‌ریزی‌های اقتصادی که هدف رشد را مد نظر دارند، برخوردار است.

در سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی لازم است سرمایه گذار خارجی حضور فیزیکی داشته باشد و با قبول مسئولیت مالی و پذیرش رسیک در سود و زیان، احتمالاً کنترل و اداره واحد تولیدی را نیز مستقیماً در دست داشته باشد. حجم بالایی از جریان *FDI* مربوط به شرکت‌های چندملیتی و شرکت‌های فراملیتی

---

^۱ - *United Nations Conference on Trade and Development*

می باشد که این شرکت‌ها، شعبه‌ها و واحدهای تحت پوشش خود را در کشور میزبان تاسیس می نمایند. در ایران سه روش اصلی برای حضور مستقیم یک شرکت خارجی در کشور وجود دارد:

الف - سرمایه‌گذاری مشترک^۱: هفت روش حقوقی برای یک شرکت خارجی جهت تاسیس شرکت با کد تجاری ایران وجود دارد. از میان موارد فوق شرکت سهامی مشترک که سرمایه بر حسب سهم اعضا تقسیم می‌شود عمومی‌ترین و قابل قبول ترین شرکتی است که می‌توانند توسط یک سرمایه‌گذار خارجی ثبت شود. در این روش شرکت‌های خارجی از طریق یک شریک داخلی خصوصی یا دولتی وارد بازار کشور شود فرسته‌ها و مزیت‌های نسبی و رقابتی موجود در کشور انگیزه کافی برای شرکت‌های خارجی را ایجاد نموده و با عقد قراردادهای سرمایه‌گذاری مشترک با شرکت‌های داخلی به ویژه در بخش خصوصی می‌توان انتظار داشت تا کمبودهای فنی و مدیریتی شرکت‌های داخلی برطرف شود و قدرت رقابت‌پذیری آنها افزایش یابد.

در سرمایه‌گذاری خارجی مشترک هزینه‌های سرمایه‌گذاری و منافع حاصله از آن به تناسب بین سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی تقسیم می‌شود. امروزه بیشتر کشورهای در حال توسعه این نوع سرمایه‌گذاری خارجی را به دلیل منافعی که دارد بر سایر اشکال سرمایه‌گذاری خارجی ترجیح می‌دهند. مزایای عمدۀ سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی مشترک را می‌توان به شرح زیر بر شمرد:

- ✓ امکان ادغام سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی در نظام اقتصادی – اجتماعی کشور میزبان و فراهم کردن زمینه تولید صنعتی مدرن و بهره‌مند شدن سرمایه‌گذار داخلی از تخصص شرکت سرمایه‌گذار خارجی در فعالیتهای مدرن و تکنولوژی جدید.
- ✓ سرمایه‌گذار داخلی می‌تواند از مدیریت کارآیی مشترک بهره مند شود و تجربه لازم را بدست آورد.
- ✓ امکان سرمایه‌گذاری مجدد از سود حاصله شرکت در کشور میزبان فراهم می‌شود.
- ✓ سرمایه‌گذار خارجی در سود و زیان سرمایه‌گذاری مشترک سهیم است و تنها وقتی که بنگاه مورد سرمایه‌گذاری به بازده مثبت و سودآوری رسیده باشد از آن بهره‌مند می‌شود. از این جهت فشار مالی اینگونه سرمایه‌گذاری‌ها برای کشورهای در حال توسعه به مراتب کمتر از اخذ وام و اعتبار بوده که در هر صورت دریافت کننده مسئول باز پرداخت اصل و بهره آن است.

---

¹ Joint Venture

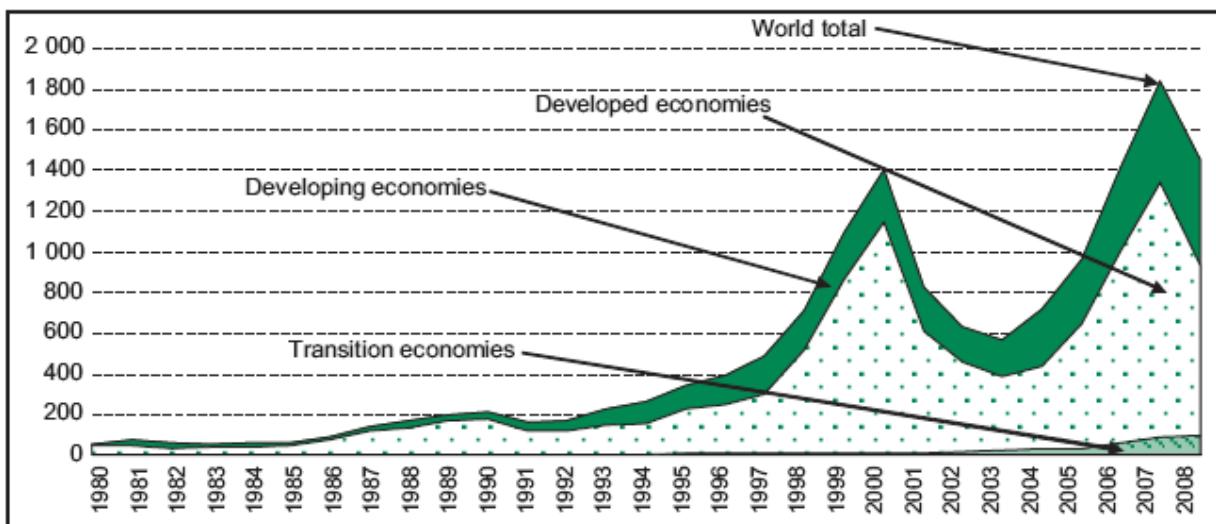
ب- بیع متقابل^۱: قرارداد بیع متقابل یک روش تجاری است که تجهیزات تولید ، ماشین‌آلات و تکنولوژی که توسط یک شرکت خارجی عرضه می‌شود در مقابل گرفتن بخشی از کالای تولیدی توسط شرکت مربوطه مبادله می‌شود. این روش سرمایه‌گذاری به بنگاه‌ها اجازه می‌دهد که سرمایه‌ها، خدمات و دانش فنی خارجی را جذب کرده و از این طریق ظرفیت تولید را افزایش دهند. این روش در بخش نفت و گاز در جهت حفظ میزان تولید سالانه نفت و گاز مورد استفاده است.

ج- ساخت - بهره‌برداری - انتقال (BOT) به موجب این قرارداد شریک سرمایه‌گذار خارجی در یک پروژه می‌تواند برای دوره زمانی معین از محصولات تولیدی شرکت بهره‌برداری کند و پس از آن شرکت بطور کامل به طرف ایرانی واگذار می‌شود.

۳- روند سرمایه‌گذاری خارجی در جهان

در دوره ۱۹۷۰-۲۰۰۹ سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در جهان از ۱۳۳۴۵ میلیون دلار به ۱۱۱۴ میلیارد دلار افزایش یافته است که بطور متوسط سالانه ۱۵/۵ درصد رشد نموده است. در نمودار زیر روند جریان ورودی FDI در جهان و مناطق مختلف آن نمایش داده شده است.

نمودار ۱: میزان سرمایه‌گذاری خارجی مستقیم در مناطق مختلف جهان ۱۹۸۰-۲۰۰۸ میلیارد دلار

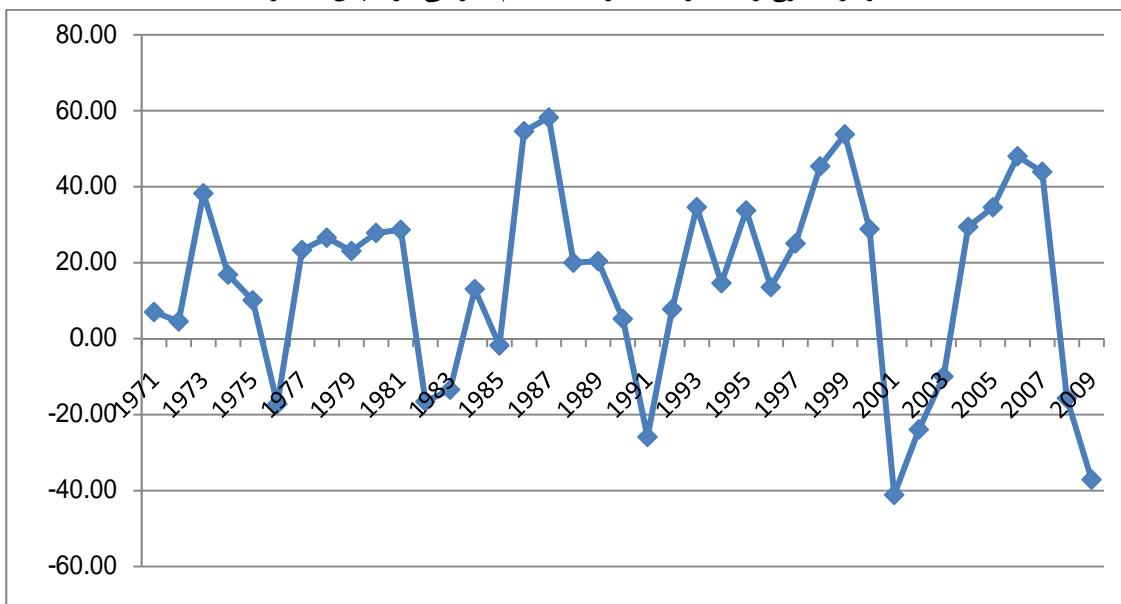
مأخذ: UNCTAD, ۲۰۱۰

در سال ۲۰۰۹ میلادی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی جهان ۳۷ درصد کاهش یافته است و به ۱۱۱۴ میلیارد دلار رسید. در سال ۲۰۰۸ میلادی نیز سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ۱۶ درصد کاهش

^۱ Buy-Back

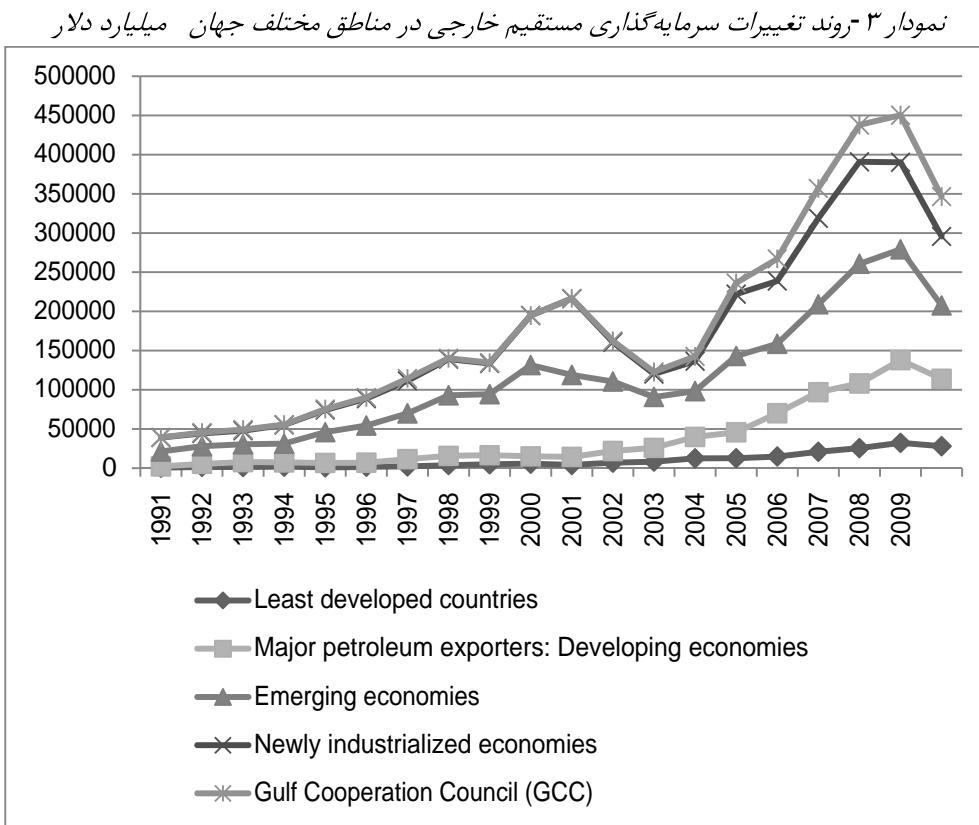
یافته بود. بر این اساس سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در حال توسعه و در حال گذار طی سال ۲۰۰۹ با کاهش ۲۷ درصدی نسبت به سال قبل مواجه شد و به ۵۴۸ میلیارد دلار رسید. این در حالی بود که طی شش سال متوالی سرمایه‌گذاری خارجی در این کشورها افزایش یافته بود. میزان کاهش ۲۰۰۹ سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای توسعه یافته بیشتر بوده است به طوری که طی سال بالغ بر ۵۶۵ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای توسعه یافته انجام شد که این رقم نسبت به سال قبل از آن ۴۴ درصد کاهش یافت. این میزان در سال ۲۰۰۸ بالغ بر ۱۰۱۸ میلیارد دلار و در سال ۲۰۰۷ نیز ۱۴۴۴ میلیارد دلار بود. آمریکای شمالی شاهد بیشترین کاهش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی طی سال ۲۰۰۹ بود به طوری که حجم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در این منطقه طی سال ۲۰۰۹ با کاهش ۶۰ درصدی نسبت به سال قبل از آن مواجه شد و از ۳۷۹ میلیارد دلار به ۱۴۸ میلیارد دلار کاهش یافت. رشد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در طول دوره ۱۹۷۰-۲۰۰۹ یکنواخت نبوده است و بسته به شرایط اقتصاد جهانی نوسانات زیادی داشته است.

نمودار ۲- نرخ رشد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در جهان درصد

مأخذ: UNCTAD, ۲۰۱۰

وقوع حوادثی چون جنگ و بحران های اقتصادی به شدت بر میزان رشد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در جهان موثر بوده اند. روند تغییرات سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در مناطق مختلف جهان در نمودار زیر نمایش داده شده است.

مأخذ: UNCTAD, ۲۰۱۰:

همانطور که مشاهده می شود در دهه اخیر جریان های ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به کشورهای تازه صنعتی شده و کشورهای عربی حاشیه خلیج فارس دارای روند صعودی بیشتری می باشد. این امر نشانگر تامین بهتر منافع سرمایه گذاران خارجی در این مناطق می باشد. سرمایه گذاران خارجی علاوه بر تاکید بر انگیزه اصلی هر سرمایه‌گذار که تحصیل حداکثر سود است، به دنبال تامین اهداف دیگری چون حصول اطمینان از قوام تامین مواد اولیه، بهره گیری از نیروی کارمتخصص، انعطاف پذیر و با دستمزد پائین، دسترسی به منابع طبیعی فراوان و سایر مواد اولیه ارزان قیمت، کمبود فرصت های سرمایه‌گذاری و وجود رقابت شدید و یا بالا بودن نرخ مالیاتها در موطن اصلی، وجود بازار مصرف بزرگ در کشور میزبان (تقاضای بالا) و ... می باشد.

در سال ۲۰۰۹ منطقه خاورمیانه نیز همچون مناطق دیگر جهان با کاهش حجم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی مواجه شد. در مجموع حجم سرمایه‌گذاری ها مستقیم خارجی در خاورمیانه از ۹۰ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۸ به ۶۸ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۹ رسیده که کاهش ۲۵ درصدی را نشان می دهد. در سال ۲۰۰۹ میلادی عربستان با جذب ۳۵/۵ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در رتبه اول

منطقه قرار داشته است و پس از آن قطر با جذب ۸/۷ میلیارد دلار، ترکیه با ۶/۷ میلیارد دلار و لبنان با ۴/۸ میلیارد دلار به ترتیب در رتبه‌های دوم و سوم و چهارم جای گرفته‌اند. این رقم برای سایر کشورها عبارت است از بحرین ۲۵۷ میلیون دلار، عراق ۱/۰۷ میلیارد دلار، اردن ۲/۳۸ میلیارد دلار، کویت ۱۴۵ میلیون دلار، عمان ۲/۲ میلیارد دلار، فلسطین ۳۳ میلیون دلار، سوریه ۱/۴۳ میلیارد دلار، یمن ۱۲۹ میلیون دلار. به موازات کاهش ورود سرمایه‌ها به خاورمیانه حجم سرمایه خروجی از این منطقه نیز با ۳/۷ درصد کاهش در سال ۲۰۰۹ مواجه شد و به ۲۷ میلیارد دلار رسید.

حساسیت سرمایه‌گذاری خارجی به شرایط مناسب محیط کسب و کار کشورها سبب گردیده است که روند تغییرات این متغیر بعنوان یکی از شاخص‌های سنجش کیفیت محیط کسب و کار کشورهای مختلف در نظر گرفته شود.

جدول ۱ - کشورهای میزبان ناموفق در جذب FDI

نام کشور	رتبه کشور در سال ۲۰۰۹	رتبه کشور در سال ۲۰۰۸
يونان	۱۱۵	۱۱۸
سریلانکا	۱۱۶	۱۰۸
لیتونی	۱۱۷	۶۹
ایالات متحده آمریکا	۱۱۸	۹۹
اندونزی	۱۱۹	۱۰۹
ایران	۱۲۰	۱۳۰
بنگلادش	۱۲۱	۱۱۵
تایوان	۱۲۲	۱۱۶
مالزی	۱۲۳	۷۹
کره جنوبی	۱۲۴	۱۲۳
اکوادور	۱۲۵	۱۰۷

مأخذ: ۲۰۱۰: UNCTAD، بررسی‌ها انجام شده در ۱۴۱ کشور جهان

همانطور که مشاهده می‌شود وقوع بحران‌های اقتصادی و سیاسی که در نهایت به تخریب محیط کسب و کار داخلی می‌انجامد شدیداً باعث عدم ورود سرمایه مستقیم خارجی به کشور می‌شود. بعنوان مثال کاهش شدید رتبه کشورهایی چون آمریکا، مالزی و لیتونی در سال ۲۰۰۹ نسبت به سال ۲۰۰۸ نشان گر حساسیت زیاد جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به ثبات محیط کسب و کار و وجود امنیت اقتصادی-سیاسی می‌باشد.

آنکتاد با توجه به وضعیت سرمایه‌گذاری‌ها در نیمه نخست سال ۲۰۱۰ پیش‌بینی کرده است سال ۲۰۱۰ سال رشد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در جهان باشد. بر اساس پیش‌بینی آنکتاد حجم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در جهان طی این سال به $\frac{1}{2}$ تریلیون دلار خواهد رسید و این رقم در سال ۲۰۱۱ به $\frac{1}{3}$ تا $\frac{1}{5}$ تریلیون دلار و در سال ۲۰۱۲ به $\frac{1}{6}$ تا $\frac{2}{3}$ تریلیون دلار افزایش خواهد یافت. این پیش‌بینی برای ایران و سایر کشورها در جدول زیر نمایش داده شده است.

جدول ۲- میزان جریان ورودی FDI در کشورهای میزبان و پیش‌بینی آن (میلیارد دلار)

سال	۲۰۰۲	۲۰۰۳	۲۰۰۴	۲۰۰۵	۲۰۰۶	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱
ایران	.۰/۵	.۰/۵	.۰/۱	.	.۰/۳	.۰/۲	.۰/۲	.۰/۴	.۰/۵	.۰/۵
مصر	.۰/۶	.۰/۲	.۱/۳	.۵/۴	.۱۰	.۸	.۷	.۵/۵	.۴/۸	.۴/۵
عربستان	.۰/۵	.۰/۸	.۱/۹	.۴/۶	.۵/۳	.۶/۱	.۷	.۷/۸	.۸/۷	.۹/۶
چین	.۴۹/۳	.۴۷/۱	.۵۴/۹	.۷۹/۱	.۷۸/۱	.۷۹/۵	.۸۴/۱	.۸۶/۵	.۹۰/۹	.۹۲/۹
مالزی	.۳/۲	.۲/۵	.۴/۶	.۴	.۶/۱	.۶/۵	.۶/۱	.۶/۵	.۷	.۷/۸
ترکیه	.۱/۱	.۱/۸	.۲/۹	.۹/۸	.۲۰/۱	.۱۹	.۲۰	.۲۱	.۲۰	.۲۰

مأخذ: World Investment Prospects, ۲۰۱۱

۴- روند سرمایه‌گذاری خارجی در ایران

میزان سرمایه‌گذاری خارجی (بدون احتساب صنعت نفت) از حدود ۱۷ میلیون دلار در سال ۱۳۵۱ به حدود ۸۸ میلیون دلار در سال ۱۳۵۷ افزایش یافت. در این مدت بخش صنعت بیشترین میزان سرمایه‌گذاری خارجی را جذب نموده است (حدود ۹۵ درصد). با پیروزی انقلاب و سپس شروع جنگ تحمیلی، میزان سرمایه‌گذاری خارجی کشورمان به شدت کاسته شد. در برخی سال‌ها هیچ سرمایه خارجی جذب کشور نشده است. به طور کلی، طی سالهای ۱۳۵۸ تا ۱۳۶۶ در مجموع حدود ۱۵۵ میلیون دلار سرمایه خارجی جذب گردید که همگی به بخش صنعت تعلق داشت.

پس از اتمام جنگ تحمیلی در برنامه اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و سیاسی کشور توجهی به جذب سرمایه‌گذاری خارجی نگردید و تنها اعتبارات مالی و بیع مقابل که در زمرة فعالیت‌های بازرگانی، نه سرمایه‌گذاری خارجی منظور شده بود، مورد توجه قرار گرفت و عملاً آنها نیز جذب نگردید.

با تصویب قانون برنامه دوم توسعه در نیمه دوم ۱۳۷۲ و پذیرش سرمایه‌گذاری های خارجی (بند ه از تبصره ۲۲ قانون) و تصویب قانون چگونگی اداره مناطق آزاد تجاری - صنعتی جمهوری اسلامی ایران، پس از یک دوره توقف طولانی پانزده ساله، بار دیگر جذب سرمایه های خارجی مورد توجه قانون گذار قرار گرفت ولی در عمل شاهد عملکرد ضعیفی در جذب سرمایه‌گذاری های خارجی در کشور بودیم. علت عدمه آن را می توان شرایط خاص اقتصادی و سیاسی، نوسانات نظام ارزی، تفاسیر مختلف و متضاد در خصوص اصول ۴۴ و ۸۱ قانون اساسی و قوانین مربوط به سرمایه‌گذاری خارجی برشمرد. میزان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی طی دوره ۱۳۷۷ تا ۱۳۷۳ دارای رشد اندکی بود و از ۲۸۴ هزار دلار در سال ۱۳۷۳ به ۳۷۵۸۶ هزار دلار در سال ۱۳۷۷ در نوسان بود.

در برنامه سوم توسعه عمرانی (بند ب ماده ۸۵) به دولت نسبت به اخذ یا تضمین تسهیلات مالی خارجی اجازه داده شد. در این دوره با روی کار آمدن دولت سید محمد خاتمی و اتخاذ سیاست تنفس زدایی ریسک سیاسی- اقتصادی سرمایه‌گذاری در ایران کاهش یافت. با شروع برنامه سوم توسعه و اصلاح قانون جلب و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی، میزان سرمایه‌گذاری خارجی کشور از روند صعودی برخوردار گردید، به طوری که میزان سرمایه خارجی جذب شده از حدود ۳۱۵ میلیون دلار در سال ۱۳۷۹ به بیش از ۲/۸ میلیارد دلار در سال ۱۳۸۳ افزایش یافت.

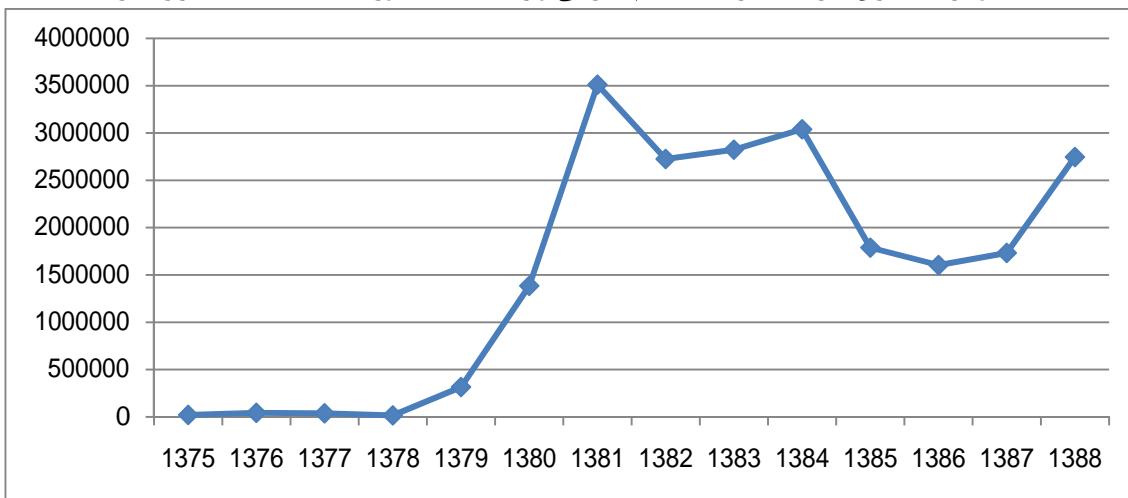
بر اساس اهداف مندرج در قانون برنامه چهارم، می باشد سرمایه‌گذاری خارجی با متوسط رشد سالانه‌ای حدود ۳۹ درصد، از ۷۵۰ میلیون دلار در سال ۱۳۸۳ به حدود ۴ میلیارد دلار در سال پایانی برنامه افزایش یابد. کل منابع مالی سرمایه‌گذاری خارجی طی برنامه چهارم حدود ۱۴ میلیارد دلار تخمین زده شده بود. بر اساس آمارهای سازمان سرمایه‌گذاری و کمک های اقتصادی و فنی ایران، در چارچوب قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری های خارجی، در سال ۸۴ حدود ۴/۲۳۹ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری خارجی تصویب گردید، اما تنها یک میلیارد دلار سرمایه وارد کشور شد. البته این حجم از سرمایه‌گذاری، مستقل از سرمایه‌گذاری های خارجی انجام شده در بخش نفت و گاز، مناطق آزاد و سرمایه‌گذاری هایی است که بدون مراجعه به سازمان سرمایه‌گذاری های خارجی انجام شده است.

جدول ۳- اهداف سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در برنامه چهارم توسعه و عملکرد واقعی اقتصاد میلیون دلار

سال	میزان مورد هدف	میزان تحقق یافته
۱۳۸۳	۷۵۰	۲۸۲۴
۱۳۸۴	۱۸۰۷	۳۰۳۹
۱۳۸۵	۲۳۲۲	۱۷۸۹
۱۳۸۶	۲۷۲۷	۱۶۰۳
۱۳۸۷	۳۱۷۰	۱۷۳۲
۱۳۸۸	۳۹۱۲	۲۷۴۶
مجموع	۱۳۹۵۰	۱۳۷۳۳

هر چند میزان مورد هدف برنامه چهارم توسعه تقریباً تحقق یافت اما بررسی روند سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نشان می‌دهد که تغییرات آن متناسب با اهداف برنامه چهارم (رشد سالیانه ۴۰ درصدی) نبوده است و براساس بهبود ساختارها و فرآیندهای موثر این میزان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تحقق نیافته است. بر اساس اطلاعات و آمار داخلی روند سرمایه‌گذاری خارجی مستقیم طی دوره ۱۳۷۵-۸۸ بصورت زیر می‌باشد.

نمودار ۴ - میزان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی وارد شده به کشور ۱۳۸۱-۱۳۷۵ هزار دلار

مأخذ: گزارش‌های سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های فنی و اقتصادی ایران
رشد چشمگیر حجم سرمایه‌گذاری‌های خارجی مصوب به ایران با تصویب قانون جدید "تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی" در سال ۱۳۸۱ و اصلاح قانون جلب و حمایت از سرمایه‌های خارجی (مصوب ۱۳۳۴) پس از ۴۸ سال و سایر اصلاحات قانونی و سیاستی، مشهود است. به نحوی که مطابق آمارهای منتشره توسط سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران، تعداد طرح‌های مصوب

سرمایه‌گذاری خارجی تحت پوشش قانون برای سال‌های ۱۳۸۱ و ۱۳۸۲ از ۲۸ طرح به ۴۱ طرح (با ۴۶/۴ درصد رشد) و حجم سرمایه‌گذاری‌های خارجی مصوب این سال‌ها به ترتیب ۶۱۵/۹ و ۱۳۹۳/۹ میلیون دلار می‌باشد که ۱۲۶/۳ درصد رشد داشته است. افزایش سرمایه‌گذاری‌های خارجی مصوب طی این سال‌ها منحصرأً حاصل اصلاح قانون سرمایه‌گذاری خارجی نیست، بلکه بازبینی و اصلاح برخی مقررات و انجام اصلاحات اقتصادی نظیر کاهش نرخ مالیاتی و معافیت‌های مالیاتی حاصل تصویب قانون جدید مالیات‌ها، سیاست‌های یکسان‌سازی نرخ ارز، اجرای برنامه خصوصی‌سازی، فراهم شدن امکان سرمایه‌گذاری در بورس اوراق بهادار نیز محرک این رشد بوده است.

ایران جزء محدود کشورهایی بوده است که طی سال ۲۰۰۹ با رشد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی مواجه شده است. در منطقه خاورمیانه فقط کشورهای ایران، لبنان و قطر با افزایش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و بقیه کشورهای منطقه با کاهش مواجه شده اند. بر اساس گزارش آنکتاد حجم سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی در ایران طی سال ۲۰۰۹ با رشد قابل توجه ۸۶ درصدی نسبت به سال قبل از آن مواجه شد و از ۱۶۱۵ میلیون دلار در سال ۲۰۰۸ به ۳۰۱۶ میلیون دلار در این سال رسید.

علی‌رغم افزایش شدید میزان سرمایه‌گذاری خارجی به ایران عملکرد کشورمان در جذب سرمایه‌های خارجی بسیار ضعیف می‌باشد. سهم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از تشکیل سرمایه ناخالص داخلی کشور در سال‌های ۲۰۰۸ و ۲۰۰۹ به ترتیب ۱/۸ و ۴ درصد بوده است که در مقایسه با سایر کشورهای موفق در جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بسیار پایین می‌باشد. در سال ۲۰۰۹ این نسبت بطور متوسط برای جهان ۹/۱ درصد برای کشورهای در حال توسعه ۹/۳ درصد و برای کشور ترکیه در سال ۲۰۰۸ و ۲۰۰۹ به ترتیب ۱۲/۵ و ۷/۳ درصد بوده است.

براساس گزارش آنکتاد موجودی سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی انجام شده در ایران از سال ۱۹۹۰ تا پایان سال ۲۰۰۹ نیز به ۲۳/۹۸ میلیارد دلار رسیده و در میان ۱۴ کشور خاورمیانه ایران از نظر حجم موجودی سرمایه‌های مستقیم خارجی در این مدت در جایگاه ششم قرار گرفته است. در این منطقه عربستان با ۱۴۷ میلیارد دلار بیشترین رقم و کویت با ۶۰۸ میلیون دلار کمترین رقم را به خود اختصاص داده‌اند. سهم موجودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به تولید ناخالص داخلی در سال ۲۰۰۹ بطور متوسط در جهان ۳۰/۷ درصد، در کشورهای در حال توسعه ۲۹/۱ درصد؛ در ترکیه ۱۲/۶ درصد و در ایران ۷ درصد می‌باشد.

نکته قابل توجه در آمار و اطلاعات منتشر شده درباره میزان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی صورت گرفته در ایران، وجود تناقضات و تعدد آمار مربوط به آن می‌باشد. این امر ناشی از ارائه آمار و اطلاعات مربوط به مراحل مختلف انجام سرمایه‌گذاری خارجی در ایران می‌باشد. براساس قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی، رویه اداری درخواست سرمایه‌گذاری خارجی تا تحقق آن شامل مراحل زیر می‌باشد

الف- ارائه تقاضا از سوی سرمایه‌گذار خارجی به سازمان و با امضای تفاهم‌نامه

ب- بررسی تقاضای سرمایه‌گذار از سوی کارشناسان سازمان سرمایه‌گذاری

ج- تصویب تقاضای سرمایه‌گذاری از سوی مراجع ذی‌ربط

د- ارائه موافقت مراجع مربوطه به سرمایه‌گذار

ه- ورود سرمایه خارجی به صورت ارز یا کالا یا خدمات به کشور

هرگونه اشتباه در نحوه انعکاس اخبار مربوط به مراحل فوق می‌تواند موجب خطای در اندازه گیری میزان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران شود. به عنوان مثال تفاهم‌نامه‌های سرمایه‌گذاری و یا تقاضاهای اولیه متجاوز از صدها میلیارد دلار است. در حالی که میزان سرمایه‌گذاری مصوب در حد چند میلیارد دلار و میزان سرمایه واردہ می‌تواند در حد چند صد میلیون دلار باشد.

جدول ۴ - سرمایه‌گذاری خارجی در ایران ۱۳۸۱ - ۱۳۷۳ هزار دلار

سال	پرژه‌های مصوب هیات سرمایه‌گذاری خارجی	حجم سرمایه مصوب	حجم سرمایه‌های مصوب هیات	پرژه‌های خارج از مصوبات هیات
			حجم سرمایه وارد شده	حجم سرمایه خارجی وارد شده
۱۳۷۳	۱۸۷۶۵۳	۲۸۴	-	
۱۳۷۴	۱۲۲۷۳۸	۸۷۵۳	-	
۱۳۷۵	۶۷۰۰۴	۲۰۴۸۰	-	
۱۳۷۶	۱۷۴۸۳۹	۴۳۰۰۲	-	
۱۳۷۷	۵۸۴۰	۳۷۵۸۶	-	
۱۳۷۸	۱۰۴۹۲۹۶	۱۵۶۱۱	-	
۱۳۷۹	۴۳۸۶۶۹	۲۹۱۵۲	۲۸۶۶۲۳	
۱۳۸۰	۶۷۹۹۱	۵۸۴۷۸	۱۳۲۶۵۵۳	
۱۳۸۱	۶۱۲۹۶۵	۱۱۰۷۳۷	۳۴۰۰۲۹۲	
۱۳۸۲	۱۳۵۷۶۲۶	۳۹۷۰۷۰	۲۳۲۹۰۸۳	
۱۳۸۳	۲۷۰۲۷۳۸	۳۰۷۹۱۴	۲۵۱۶۴۶۹	
۱۳۸۴	۴۲۳۹۱۹۴	۹۳۲۲۸۸	۲۱۰۷۳۰۳	
۱۳۸۵	۱۰۲۴۳۴۶۱	۵۵۱۴۸۴	۱۲۳۷۷۰۳	
۱۳۸۶	۱۲۰۹۱۲۵۳	۸۲۸۷۰۲	۷۷۵۲۱۷	
۱۳۸۷	۸۲۱۶۷۱	۶۱۰۲۱۱	۱۱۲۲۷۰۳	
۱۳۸۸	۷۳۲۳۳۱۵	۸۷۱۷۶۰	۱۸۷۵۰۳۴	

مأخذ: گزارش‌های سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های فنی و اقتصادی ایران

با توجه به توضیح فوق آمار به ظاهر متناقضی که در زمینه سرمایه‌گذاری خارجی اعلام می‌شود قابل توجیه است به شرط اینکه مشخص شود این آمار مربوط به کدام مرحله از روند جذب سرمایه خارجی است. بعنوان مثال در سال ۱۳۸۵ حجم سرمایه مصوب $10/2$ میلیارد دلار بود که این موافقنامه‌های مشتمل بر پروژه‌های مختلفی در حوزه‌های تجاری، صنعتی، مسکونی، مجتمع تفریحی، بورس اوراق بهادار، هتل‌سازی، احداث نیروگاه، پرورش شترمرغ و... است. این موافقنامه‌ها همانند موافقت اصولی یک سرمایه‌گذار داخلی می‌باشد و لزوماً تحقق نمی‌یابد. آنچه اهمیت دارد میزان سرمایه خارجی وارد شده به کشور (به صورت ارز یا کالا یا خدمات) است. میزان سرمایه‌های خارجی وارد شده به کشور بر اساس

تصویبات هیات سرمایه‌گذاری خارجی حدود ۵۵۱ هزار دلار بوده است که تقریباً تنها پنج درصد حجم سرمایه‌گذاری‌های مصوب بوده است. در جدول زیر برخی از قراردادهای عقد شده در حوزه نفت و گاز در طول دو سال اخیر نشان داده شده است.

جدول ۵ برخی از قراردادهای خارجی در حوزه انرژی

کشور	توضیحات
سویس	شرکت <i>EGL</i> قرارداد ۲۵ ساله برای صادرات گاز <i>LNG</i> در مارس ۲۰۰۷ با شرکت ملی صادرات گاز ایران عقد نموده است. ارزش این قرارداد ۱۸ میلیارد دلار و حدود ۵/۵ میلیارد متر مکعب گاز طبیعی سالانه از ایران خریداری می‌شود. شروع این قرارداد سال ۲۰۱۱ می‌باشد. این قرارداد دومین قرارداد بزرگ اروپا می‌باشد. به دلیل عدم وجود خط لوله گاز به اروپا تحقق این قرارداد بعيد به نظر می‌رسد.
استرالیا	شرکت دولتی <i>OMV</i> در آپریل ۲۰۰۷ برای صادرات گاز به اروپا قرارداد ۲۳ میلیارد دلاری عقد نموده است.
روسیه	در فوریه ۲۰۰۸ با سرمایه‌گذاری مشترک خارجی به توسعه حوزه نفت خیز پارس جنوبی پرداخته است. در این طرح زیرساخت‌های توسعه میدین گازی توسعه می‌یابد.
چین	قرارداد سرمایه‌گذاری ۱۶ میلیارد دلاری در توسعه گاز مایع پارس شمالی در فوریه ۲۰۰۸ عقد گردید. در این قرارداد ۱۰ میلیون متر مکعب گاز بطور سالانه و در طول ۲۵ سال از ایران خریداری می‌شود.
پاکستان	الصادرات گاز طبیعی به کشور پاکستان به ارزش ۷/۴ میلیارد دلار از سال ۲۰۱۱ صورت خواهد پذیرفت. این قرارداد در راستای خط لوله صلح و صادرات گاز طبیعی به پاکستان می‌باشد و مذاکرات بر سر قیمت آن هنوز در حال انجام می‌باشد.
ترکیه	ترکیه در توسعه حوزه گازی پارس جنوبی مشارکت داشته و مقرر گردیده است که در عوض ان گاز طبیعی دریافت نماید. این انتقال گاز از طریق لوله انجام خواهد پذیرفت.
آلمان	در نوامبر ۲۰۰۸ شرکت آلمانی قرارداد ایجاد سه مجتمع تولید <i>LNG</i> را در ایران به ارزش ۱۴۷ میلیون دلار عقد نمود.
مالزی	در سال ۲۰۰۸ قرارداد ایجاد مجتمع تولید <i>LNG</i> را در ایران به ارزش ۱۴ میلیارد دلار عقد نمود
بحرين	در سال ۲۰۰۸ قرارداد خرید و تحويل سالانه ۱ میلیون متر مکعب گاز را با ایران عقد نمود.
روسیه	در مارس ۲۰۰۹ قرارداد سوآپ گاز بین ترکمنستان و ایران بسته شد.
هند	در سال ۲۰۰۹ قرارداد سرمایه‌گذاری ۱۰ میلیارد دلاری در پارس جنوبی و تجهیزات گاز <i>LNG</i> و صادرات آن عقد نموده است.

مأخذ: *Iranian Economic Condition; US Policy Issues*

نکته قابل توجه در سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در بخش انرژی تحریم‌های آمریکا می‌باشد که باعث گردیده است که بسیاری از قراردادهای فوق بر روی کاغذ باقی بمانند و در عمل اجرا نشوند. همچنین نوع قرارداد سرمایه‌گذاری بیشتر بصورت بیع متقابل می‌باشد که این قالب قراردادی محدودیت‌هایی را

برای سرمایه‌گذار خارجی ایجاد می‌نماید. از سوی دیگر در مناقصات بین‌المللی رقیب شرکت‌های سرمایه‌گذاری خارجی بیشتر شرکت‌های شبه دولتی چون بنیادها و شرکت‌های وابسته به بخش دفاعی می‌باشند و همین امر ریسک رقابت را افزایش می‌دهد و شرکت‌های خارجی با احتیاط بیشتری عمل می‌نمایند.

در زمینه جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بایستی توجه شود که اثرگذاری سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در زیربخش‌های اقتصادی مختلف، متفاوت است. بعنوان مثال آلفارو^۱ (۲۰۰۳) نشان می‌دهد که طی دوره ۱۹۹۹-۱۹۸۱ سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در بخش کشاورزی یک اثر منفی بر رشد اقتصادی دارد در حالیکه سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در بخش صنعت اثر مثبت داشته و در بخش خدمات اثر نامعلوم دارد.

بررسی سهم سرمایه‌گذاری خارجی جذب شده در بخش‌های اقتصاد کشور طی دوره ۱۳۷۲ تا ۱۳۸۵ نشان می‌دهد که بخش صنعت و معدن در طول این دوره حدود ۶۷/۷ درصد کل سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی کشور را جذب نموده است. در بخش صنعت و معدن نیز بیشترین حجم سرمایه‌گذاری در صنایع فلزات اساسی بوده است که بیش از ۵۵ درصد کل حجم سرمایه‌گذاری در این بخش را به خود اختصاص داده است. بخش معدن نیز توانسته طی سال‌های اخیر حدود ۱۳/۵ درصد از کل حجم سرمایه‌گذاری بخش صنعت و معدن را جذب نماید. هرچند که تعداد طرح‌های سرمایه‌گذاری این بخش قابل توجه نیست، لیکن حجم سرمایه‌گذاری‌های مصوب این بخش به حدود ۲ میلیارد دلار بالغ گردیده است. معادن سرب، روی و طلا از جمله معادنی هستند که با مشارکت سرمایه‌گذاران خارجی در حال اکتشاف و یا بهره‌برداری می‌باشند. یکی از تغییرات عمده سرمایه‌گذاری خارجی در سال ۱۳۸۳، گرایش بخش‌های حمل و نقل و ارتباطات (پست و مخابرات) و بخش خدمات (گردشگری) به جذب سرمایه خارجی بوده است.

^۱. Alfaro, Laura (2003). *Foreign Direct Investment and Growth: Does the Sector Matter?*, Harvard Business School.

جدول ۶- توزیع سرمایه‌گذاری های خارجی تحت پوشش قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی در زیربخش‌های صنعت و معدن (طی سالهای ۱۳۷۲ الی دیماه ۱۳۸۵)

بخش	زیربخش	تعداد طرح	حجم سرمایه‌گذاری (هزار دلار)
صنعت	صناعی مواد غذائی، آشامیدنی و دخانیات	۲۸	۳۷۰.۲۰۶
	صناعی نساجی، پوشاک و چرم	۲۴	۷۹.۱۱۱
	صناعی شیمیائی، فرآوردهای نفتی، لاستیک و پلاستیک	۶۱	۲.۸۴۵.۰۲۸
	صناعی سلولزی(چوب و کاغذ) و چاپ و نشر	۸	۳۰.۰۰۸
	صناعی محصولات کانی غیرفلزی بجز نفت و ذغال سنگ	۶	۱۴۸.۷۹۱
	صناعی فلزات اساسی	۱۷	۷.۹۵۱.۵۱۵
	صناعی ماشین‌آلات و تجهیزات و ابزار و محصولات فلزی	۴۰	۱۶۰.۸۱۲
	صناعی الکتریکی، الکترونیکی و ساخت لوازم خانگی	۱۷	۱۹.۳۷۷
	صناعی و تجهیزات حمل و نقل و خودروسازی	۲۳	۸۱۴.۰۹۰
	بازیافت	۲	۸۷۴
معدن	اکتشاف و استخراج معادن (غیر از نفت و گاز)	۸	۱.۹۴۶.۰۸۵
جمع بخش صنعت و معدن			۱۴.۳۶۵.۸۹۷
سایر (ساختمان، حمل و نقل، ارتباطات، آب و برق و گاز، کشاورزی،...)			۶.۸۴۸.۹۵۷
جمع کل			۲۱.۲۱۴.۸۵۴

مأخذ: سازمان سرمایه‌گذاری و کمکهای فنی ایران

از لحاظ توزیع جغرافیایی کشورهای سرمایه‌گذار در ایران طی دوره ۱۹۹۲-۲۰۰۸ از کل سرمایه‌گذاری های خارجی صورت گرفته در ایران کشورهای قاره آسیا همانند امارات متحده عربی، سنگاپور و اندونزی با سرمایه‌گذاری کل ۱۱/۶ میلیارد دلار رتبه اول سرمایه‌گذاری در ایران را دارا هستند. کشورهای اروپایی چون آلمان، هلند، اسپانیا، انگلستان، ترکیه، ایتالیا نیز در ایران حدود ۱۰/۹ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری انجام داده‌اند. کشورهای آلمان، ترکیه، فرانسه، امارات متحده عربی، هندوستان و ایتالیا، از جمله کشورهایی هستند که بیشترین تعداد طرح های سرمایه‌گذاری خارجی در ایران را به خود اختصاص داده‌اند و هریک به ترتیب با ۵۹، ۳۳، ۲۳، ۲۰، ۱۸ و ۱۷ طرح، در بخش‌های مختلف سرمایه‌گذاری نموده‌اند که عمدۀ این سرمایه‌گذاری‌ها در بخش صنعت و معدن صورت گرفته‌است (سازمان سرمایه‌گذاری و کمکهای فنی ایران، ۱۳۸۸).

جدول ۷- کشورهای سرمایه‌گذار در ایران در دوره ۱۹۹۲-۲۰۰۱ میلیارد دلار

قاره	کشورهای سرمایه‌گذار	تعداد پروژه‌ها	حجم کل سرمایه‌گذاری	میلیارد دلار
آسیا	امارات متحده عربی، سنگاپور، اندونزی و عمان	۱۹۰	۱۱/۶	
آلمان، هلند، اسپانیا، انگلستان، ترکیه، ایتالیا، فرانسه اروپا		۲۵۳	۱۰/۹	
	(۲۰ کشور در کل)			
امریکا	کانادا، پاناما، امریکا و جامایکا	۷	۱/۴	
افریقا	افریقای جنوبی و لیبریا	-	۸	
استرالیا	استرالیا	۱	۰/۶۸۲	

ماخذ: سازمان سرمایه‌گذاری و کمکهای فنی ایران، ۱۳۸۸

در ایران در طول دوره ۲۰۰۰-۲۰۰۷ حدود ۲۱۸ میلیارد دلار قرارداد سرمایه‌گذاری خارجی عقد گردیده است. چین بزرگترین سرمایه‌گذار خارجی در ایران بوده است که در طول این دوره بالغ بر ۱۰۱ میلیارد دلار قرارداد سرمایه‌گذاری با ایران عقد نموده است. کشور چین ۹۶/۷ میلیارد دلار در بخش نفت و گاز و پتروشیمی؛ ۶۲۰ میلیون دلار در بخش بانکی و اعتباری و ۳/۳۸ میلیارد دلار در صنعت برق و ساختمان و یک میلیارد دلار در بخش حمل و نقل قرارداد سرمایه‌گذاری عقد نموده است. بزرگترین قرارداد با کشور چین مربوط شرکت سینو-پک و در مورد توسعه مخزن نفتی یادآوران به ارزش ۷۰ میلیارد دلار می‌باشد.

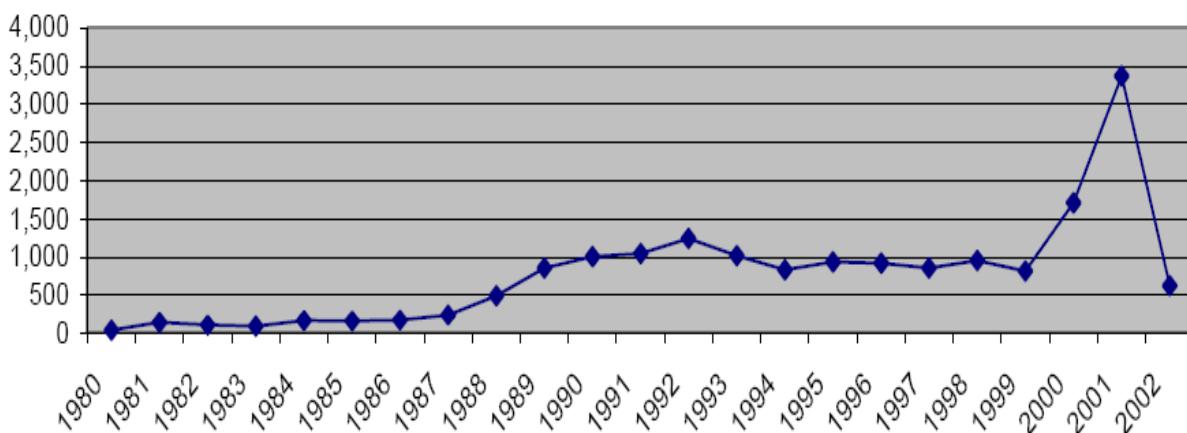
۵- روند سرمایه‌گذاری خارجی در کشور ترکیه

تا قبل از دهه ۱۹۸۰ میلادی ترکیه دارای اقتصاد بسته‌ای بود که براساس راهبرد صنعتی جایگزینی واردات موائع تعریفه ای و غیرتعریفه ای متعددی را برای واردات ایجاد نموده بود و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در این کشور بسیار ناچیز بود. عوامل اقتصادی و غیر اقتصادی متعددی چون بالابودن هزینه ورود و انجام پروژه‌ها توسط سرمایه‌گذار خارجی بدليل بوروکراسی گستره و فساد اداری، نرخ تورم بالا، بی ثباتی اقتصادی، عدم وجود قوانین حمایتی، عدم رعایت استانداردهای بین المللی در نظام پولی و مالی، شکست برنامه‌های خصوصی‌سازی، عدم وجود زیرساخت‌های اقتصادی بخصوص در بخش انرژی، بی ثباتی سیاسی، منازعات داخلی بخصوص مسئله کردها، دشمنی تاریخی با سرمایه‌گذار خارجی (قانون کاپیتولاسیون در زمان امپراتوری عثمانی)، ترس از تسلط سیاسی خارجیان بر بخش‌های نظامی و غیرنظامی و ساختار اقتصادی ترکیه در ایجاد چنین شرایطی در ترکیه مؤثر بود. در این دوره فرار سرمایه‌های مالی از کشور ترکیه بسیار زیاد بود و بنگاه‌های ترکیه‌ای اقدام به سرمایه‌گذاری در خارج از ترکیه می‌نمودند.

در دهه ۱۹۸۰ ترکیه سیاست آزادسازی اقتصادی را در پیش گرفت و تصمیم گرفت نقش دولت در اقتصاد را کاهش دهد. برای جلب بیشتر و تسهیل فرآیند سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی یک سازمان دولتی تاسیس گردید و در سال‌ها ۱۹۸۵ و ۱۹۸۶ قوانین سرمایه‌گذاری خارجی را بر اساس توسعه تجارت آزاد و آزادسازی اقتصادی اصلاح و بازنویسی شد. در سال ۱۹۸۹ دولت حساب سرمایه کشور به منظور توسعه سرمایه‌گذاری خارجی کاملاً آزاد نمود اما این آزادسازی بدلیل عدم وجود شرایط مناسب سرمایه‌گذاری در اقتصاد ترکیه موجبات فرار سرمایه بیشتر از این کشور را فراهم آورد.

دهه ۱۹۹۰ دهه بسیار پرمسئله‌ای برای اقتصاد ترکیه بود و اقتصاد این کشور از بی‌ثباتی سیاسی و اقتصادی در رنج بود. اوج این مشکلات در سال ۱۹۹۴ رخ داد و اقتصاد این کشور با کاهش ارزش پول ملی و تورم سه رقمی مواجه گردید (متوسط تورم در این دهه ۷۵ درصد بود). این وضعیت سبب اصلاحات عمیق‌تر در اقتصاد این کشور گردید و دولت سعی نمود با ثابت سازی نرخ ارز تورم شدید این کشور را کنترل نماید. عدم کارایی سیاست‌های اقتصادی دولت و ضعف شدید نظام بانکداری سبب گردید در این دهه محیط مناسبی برای جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در اقتصاد این کشور وجود نداشته باشد. تنها حادثه موثر در جذب سرمایه‌گذاری خارجی در این دهه پیوستن ترکیه به اتحادیه گمرکی اروپا در سال ۱۹۹۶ بود که سبب گردید تعریف کالاهای مبادله شده با اتحادیه اروپا حذف شود. این امر سبب افزایش قدرت رقابت صنایع ترکیه در مقابل صنایع اتحادیه اروپا گردید و انتظار می‌رفت که روند جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به این کشور از اتحادیه اروپا افزایش یابد. اما در عمل رشد شدیدی در جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی این کشور رخ نداد.

نمودار ۵ - روند سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ترکیه ۱۹۸۰-۲۰۰۲ میلیون دلار

در سال ۲۰۰۰ میلادی سیاست‌های خصوصی سازی و افزایش ادغام و بهبود کارایی شرکت‌های دولتی موجب افزایش شدید جریان سرمایه‌گذاری خارجی به این کشور گردید. در سال ۲۰۰۱ برنامه اصلاح محیط کسب و کار به منظور کاهش و منطقی نمودن بوروکراسی اداری و فرآیندهای اجرایی باعث افزایش قدرت رقابت پذیری این کشور و افزایش جذب سرمایه‌گذاری خارجی در این کشور شد. اما در سال ۲۰۰۲ بروز مشکلاتی چون کمبود نقدینگی، کاهش ارزش پول ملی و عدم انطباط نظام بانکی سبب گردید مجدد جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در این کشور کاهش شدید یابد.

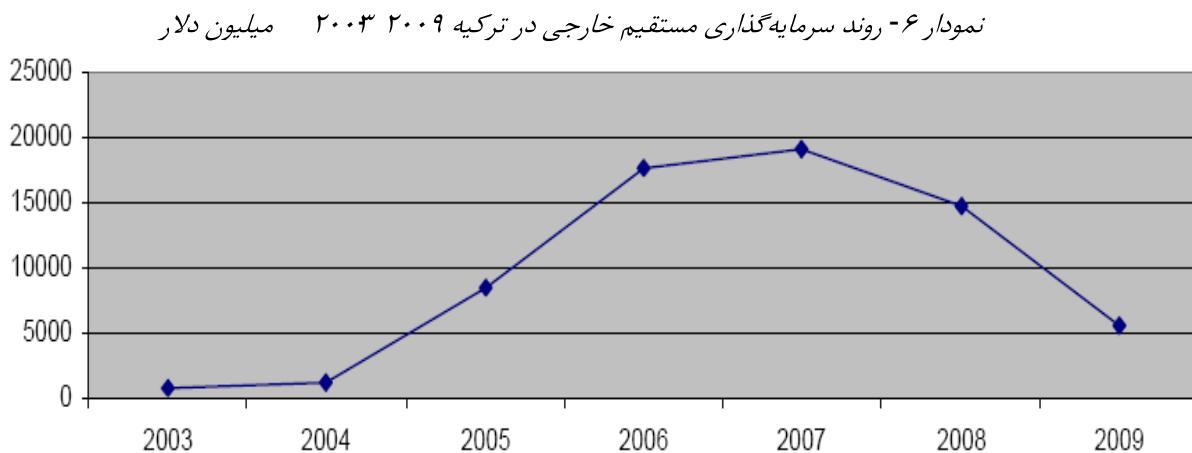
بروز بحران شدید در دهه ۱۹۹۰ موجب بروز عزمی ملی برای تغییر ساختار اقتصادی در این کشور و اصلاح نظام مالی، پولی و ارزی گردید. براین اساس بانک مرکزی مستقل و نظام ارزی کشور شناور گردید و سیاست‌های کاهش تورم و افزایش انطباط مالی دولت در پیش گرفته شد. قوانین بانکی باز نویسی و اصلاح گردیدند و صندوق بیمه سپرده‌های بانکی^۱ SDIF^۲ فعال گردید. نظام تخصیص منابع سرمایه ای تغییر یافت و بانک‌ها موظف به اجرای نظام ارزیابی و حسابرسی داخلی و خارجی مطابق با استاندارد بین‌المللی^۲ به منظور افزایش شفافیت نظام بانکی گردیدند.

دولت در سال ۲۰۰۳ میلادی قانون سرمایه‌گذاری خارجی را مجدداً اصلاح نمود. براساس قانون قبلی سرمایه‌گذاران خارجی بایستی حداقل ۵۰ هزار دلار در این کشور سرمایه‌گذاری نمایند و برای سرمایه‌گذاری می‌باشد از دولت مجوز لازم را کسب کنند. در قانون جدید این محدودیت‌ها برداشته شد و با بنگاه‌های سرمایه‌گذار خارجی همانند بنگاه‌های داخلی رفتار می‌گردید. بر اساس این قانون سیستم جدید نام نویسی و ثبت سرمایه‌گذاری خارجی به منظور کاهش بوروکراسی اداری طراحی و راه اندازی شد و سرمایه‌گذار خارجی در برابر تمامی تهدیدات داخلی بیمه گردید. فعالیت سرمایه‌گذار خارجی آزاد گردید و او می‌تواند در هر بخشی فعالیت نماید و نیازی به اخذ مجوز از دولت ندارد. همچنین تضمین گردید که سرمایه‌گذار خارجی هر زمان این امکان را داشته باشد که تمامی سرمایه و درآمد خود را به ارز مورد نظر تغییر دهد و از کشور خارج نماید. سرمایه‌گذار خارجی در قانون جدید امکان مالکیت هرگونه دارایی در کشور ترکیه را داشت و محدودیتی از این بابت برای وی ایجاد نمی‌شد و در صورت بروز هرگونه دعواهی حقوقی براساس قوانین بین‌المللی سرمایه‌گذاری خارجی با وی رفتار می‌گردید. مالیات بر شرکت‌ها نیز کاهش یافت. انجام اصلاحات اقتصادی و پولی مختلف سبب گردید در سال ۲۰۰۵ برای اولین بار در

^۱ Savings Deposit Insurance Fund

^۲ IFRS /IAS (International Financial Reporting Standards/ International Accounting Standards)

طول ۳۵ سال قبل نرخ تورم در این کشور یک رقمی گردد و مذاکرات جهت پیوستن این کشور با اتحادیه اروپا آغاز گردید. این تغییرات سبب بهبود فضای سرمایه‌گذاری در این کشور گردید و این کشور رشد اقتصادی مناسبی را تجربه نمود و در نهایت میزان جذب سرمایه‌گذاری خارجی در این کشور بهبود یافت.

کاهش میزان سرمایه‌گذاری خارجی از سال ۲۰۰۷ میلادی به بعد ناشی از وقوع بحران در اقتصاد جهانی و کاهش روند سرمایه‌گذاری خارجی در سطح جهان می‌باشد. بطور کلی عوامل موثر در موفقیت کشور ترکیه در جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در دوره ۲۰۰۳-۲۰۰۷ عبارتند از:

- ✓ ثبات سیاسی
- ✓ اصلاح ساختار اقتصادی که موجب کاهش تورم، تثبیت نرخ ارز، کاهش هزینه‌های دولت، افزایش کارایی و رقابت در بازارهای این کشور گردید.
- ✓ مستقل نمودن بانک مرکزی
- ✓ انطباط مالی و پولی شدید
- ✓ مذاکره برای پیوستن به اتحادیه اروپا و انجام برنامه‌های پیشنهادی ان
- ✓ توافقات جدید با صندوق بین‌المللی پول
- ✓ کاهش فساد در نظام بانکی
- ✓ خصوصی سازی سازمان‌های دولتی

ترکیه در دوره ۲۰۰۸-۲۰۱۰ ۱۵ جزو ۲۰۰ کشور موفق جهان در جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بود و بیست و یکمین کشور جهان از لحاظ میزان موجودی سرمایه‌گذاری خارجی در جهان بوده است (در سال ۲۰۰۶ این رتبه ۲۵ بوده است). این موفقیت تنها ناشی از بهبود محیط کسب و کار این کشور بوده

است. بر اساس شاخص‌های انجام کسب و کار^۱ رتبه محیط کسب و کار این کشور در سال ۲۰۰۹ از بین ۱۸۱ کشور ۵۹ بوده است در حالیکه این رتبه برای سال ۲۰۰۶ از بین ۱۵۵ کشور ۸۴ بوده است. رتبه آزادی اقتصادی این کشور بر اساس شاخص موسسه هریتیچ^۲ در سال ۲۰۰۸ ۷۴، در میان ۱۶۲ کشور بوده است و نسبت به سال ۲۰۰۵ (۱۱۲ از بین ۱۶۱ کشور) بهبود زیادی یافته است. شاخص فساد و بهبود شفافیت بین المللی^۳ این کشور نیز ارتقاء یافته است و در سال ۲۰۰۸ از بین ۱۸۰ کشور رتبه ۵۸ را کسب نموده است (در سال ۲۰۰۶ رتبه ۶۰ در میان ۱۶۳ کشور را داشته است).

۶- عوامل موثر بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

عوامل موثر بر جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را می‌تواند به سه دسته کلی ساختارهای موجود در کشور میزان، مزیت‌های نسبی و رقابت موجود در کشور میزان و سیاست‌ها و برنامه‌های تشويقی و حمایتی دولت در کشور میزان تقسیم بندی نمود. در این بخش با اختصار به معرفی هر کدام از این عوامل پرداخته می‌شود.

۶.۱- ساختارهای موثر در جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

بطور کلی ساختارهای بایستی بگونه‌ای باشند که ریسک سرمایه‌گذاری را کاهش و منافع و سود آن را افزایش دهند و در نهایت محیط کسب و کار مناسب با انگیزه‌ها و خواسته‌های سرمایه‌گذار را ایجاد نمایند. معمولاً این امور توسط ده معیار در زیر ساختارها مورد توجه قرار می‌گیرد که عبارتند از: ریسک امنیتی، ریسک ثبات سیاسی، کارایی دولت، نظام حقوقی و قوانین، وضعیت اقتصاد کلان، تجارت و پرداخت‌های خارجی، سیاست مالیاتی، بازار کار، امور پولی و مالی و امور زیربنایی و زیرساختی. در نظرسنجی که سالانه توسط آنکتاد در میان سرمایه‌گذاران خارجی صورت می‌پذیرد اهمیت عوامل مختلف موثر بر فضای کسب و کار سرمایه‌گذاری خارجی یک کشور بصورت زیر دسته بندی و اولویت بندی گردیده است:

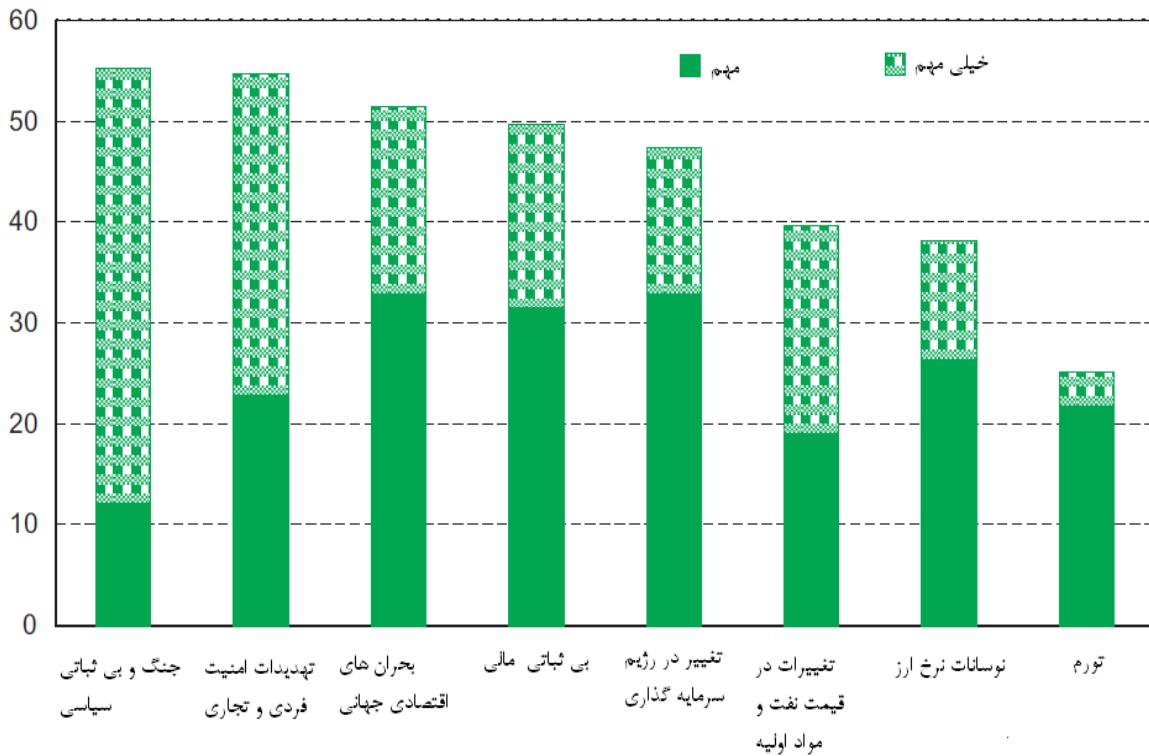
---

¹ Doing Business 2009 Report

² Heritage Foundation Economic Freedom index

³ Transparency International/Corruption Perception index

نمودار ۷- همیزان اهمیت عوامل مختلف ریسک موثر بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

ماخذ: WIPS ۲۰۱۰-۲۰۰۸

همانطور که مشاهده می شود ریسک سیاسی و امنیتی کشور میزبان بیشترین اهمیت را برای سرمایه‌گذاران خارجی دارد. منظور از ریسک امنیتی جرایم خشونت بار علیه اتباع خارجی و سرمایه‌گذاران می باشد. در ایران نسبتا سطح خشونت در جامعه پایین است و کمتر اتباع خارجی با خطری مواجه می شوند و یا عامدانه مورد خشونت قرار می گیرند. متغیر دیگر در خصوص تعیین ریسک امنیتی نحوه اعتراضها و راهپیمایی ها در کشور و برخورد پلیس با اعتراض کنندگان می باشد.

ریسک ثبات سیاسی به روابط بین المللی کشور با سایر کشورها و حضور در مجتمع بین المللی مرتبط است. کشور ایران با توجه به ساختار حکومتی خود و روابط خارجی با دیگر کشورها دارای وضعیت پیچیده‌ای می باشد و تغییر شرایط داخلی و خارجی به راحتی می تواند بر روی وضعیت اقتصادی و به تبع آن سرمایه‌گذاری خارجی تاثیرگذار باشد. فعالیت‌های هسته‌ای در حال حاضر مهم ترین بحران در حوزه سیاست خارجی ایران است و تصویب تحریم‌های اقتصادی از سوی شورای امنیت بر علیه ایران می تواند به طور مستقیم یا غیرمستقیم سرمایه‌گذاری خارجی در کشور را با مشکل روبرو سازد.

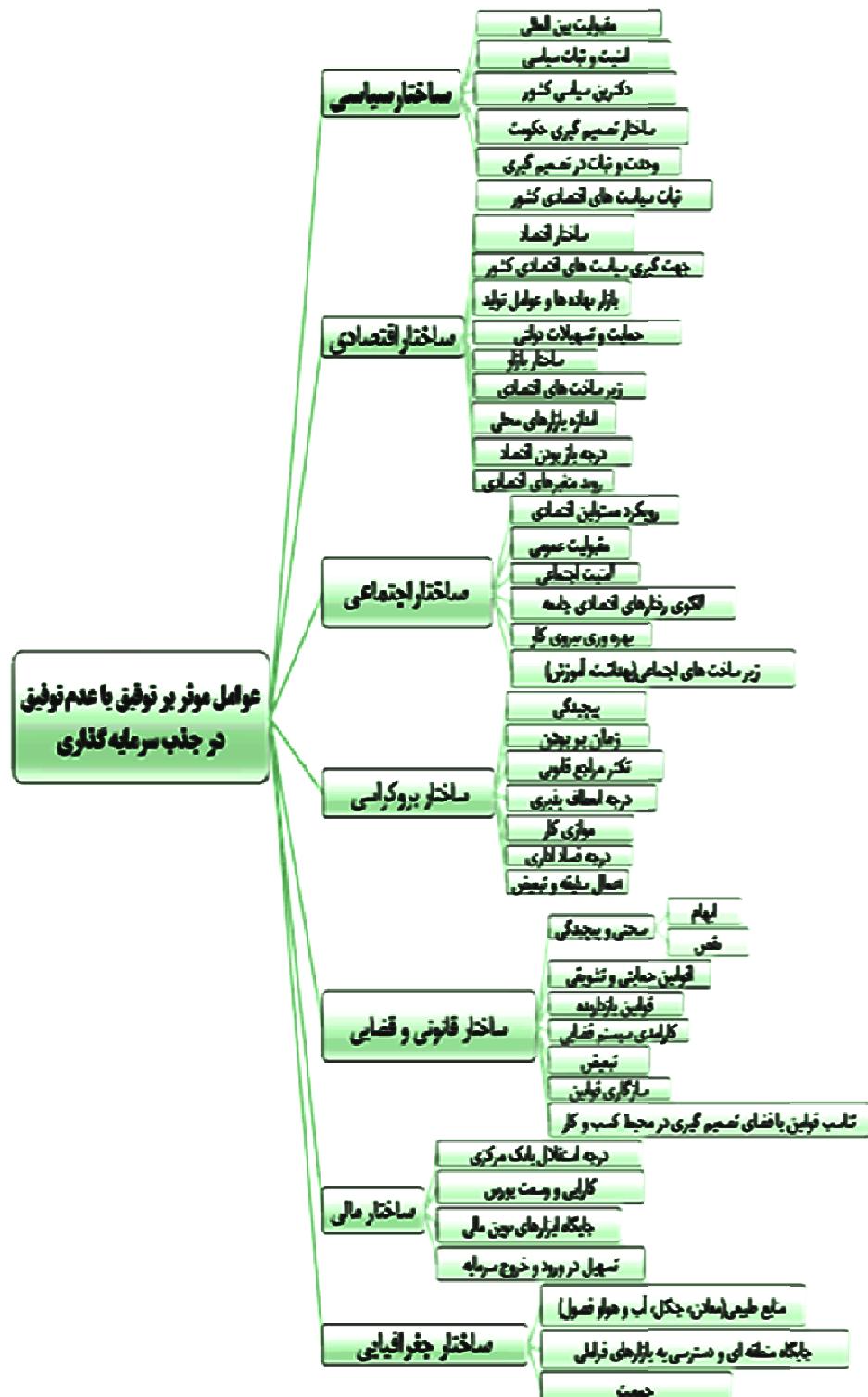
رابطه ایران با کشورهای منطقه خاورمیانه و بخصوص مسئله صلح فلسطینی‌ها و اسرائیلی‌ها، از دیگر موارد تنشزا در سیاست خارجی ایران می باشد. مسئله احترام به حقوق بشر توسط دولت ایران، هر از

چندگاهی موجب ایجاد تنش در روابط ایران با کشورهای غربی می‌گردد. این کشورها با مطرح کردن تخلفات دولت ایران نزد سازمان‌های بین‌المللی، موجبات محکومیت دولت ایران را فراهم کرده و بدین وسیله وجه بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران را مخدوش می‌نمایند. نکته قابل توجه در ریسک سیاسی و ریسک امنیتی تبلیغات و اطلاع رسانی نادرست و غیرواقعی از وضعیت ایران توسط رسانه‌های ارتباطی مختلف می‌باشد. این امر موجب گردیده است که نامنی غیرواقعی در ذهن سرمایه گذاران خارجی شکل بگیرد و باستی با اطلاع رسانی درست و واقعی موانع ذهنی موجود در این زمینه برطرف شود.

رقابت‌های سیاسی داخلی نیز در بسیاری موارد به ضرر سرمایه‌گذاری خارجی می‌انجامد. علی‌رغم وجود قانون سرمایه‌گذاری خارجی، جناح‌های فعال سیاسی کشور هرکدام تلقی خاصی نسبت به سرمایه‌گذاری خارجی داشته و با توجه به وزن سیاسی خود می‌توانند بر روی سرمایه‌گذاری خارجی در تاثیرگذار باشند. بعنوان مثال گروههای محافظه‌کاری با دیده تردید نسبت به سرمایه‌گذاری خارجی در کشور می‌نگرند و تمایلی به فعالیت زیاد شرکت‌های خارجی در کشور ندارند. دلایل آنان نیز متنوع بوده و ناشی از بی‌اعتمادی به خارجیان از یک سو و تفکر حمایتی از صنایع داخلی از سوی دیگر می‌باشد. نکته‌ای قابل توجه این است که فارغ از گرایش‌های اقتصادی- سیاسی متفاوت جناح‌های سیاسی کشور، در بسیاری از موارد اختلافات فیما بین حتی اگر مربوط به حوزه سرمایه‌گذاری خارجی نباشد نیز می‌تواند به این بخش تسری پیدا کرده و تاثیر مستقیم بر روی آن داشته باشد. درنتیجه سرمایه‌گذاران خارجی با این خطر روبرو هستند که قربانی درگیری‌های سیاسی بین جناحی شده و در نهایت مجبور به پایان فعالیت‌های خود در داخل کشور گرددند.

تامین نیازهای روزافزون ایران نیازمند سرمایه‌گذاری اساسی برای توسعه زیرساخت‌های است. گسترش بیشتر کمیت و کیفیت خطوط تلفن همراه و ثابت، توسعه زیرساخت‌های مخابراتی، ماهواره‌ی بی، اینترنتی، جاده‌ی بی، ریلی و حمل و نقل از جمله موارد قابل توجه در بخش امور زیربنایی و زیرساخت‌های ایران می‌باشد. کلیه عوامل موثر در جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در زیرساخت‌های مختلف یک کشور را می‌توان بصورت زیر دسته بندی نمود:

نمودار ۱- عوامل ساختاری مؤثر بر جذب سرمایه‌گذاری خارجی

۶-۲- مزیت‌های نسبی و رقابتی موجود در کشور میزبان

مزیت‌های نسبی و رقابتی موجود در کشور میزبان، مجموعه عواملی را شکل می‌دهد که سبب افزایش حاشیه سود فعالیت بنگاه‌های خارجی در یک منطقه نسبت به سایر مناطق می‌شوند. در ایران مزیت‌های اقتصادی همانند منبع انرژی فراوان، جمعیت جوان و در نتیجه دسترسی به بازار بزرگ و روبه رشد، موقعیت جغرافیایی و ژئوپلیتیکی مناسب، زیر ساخت‌های فیزیکی و سیستم‌های ارتباطی و ...می‌تواند جاذبه فراوانی را برای سرمایه‌گذاری خارجی فراهم کند. آنکه این بر اساس دو شاخص عملکرد و توانایی بالقوه کشورها را به چهار گروه زیر تقسیم کرده است:

گروه اول: کشورهای با عملکرد و توانایی بالقوه عالی برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی که ۴۲ کشور در این طبقه بندی قرار دارند. کشورهای صنعتی مانند آلمان و فرانسه اقتصادهای قوی آسیایی چون مالزی و سنگاپور و همچنین شیلی در این گروه قرار دارند.

گروه دوم: کشورهای با عملکرد عالی و با توانایی بالقوه ضعیف در جذب سرمایه‌گذاری خارجی کشورهایی می‌باشند که اقتصادهای قوی دارند و زیر ساخت‌های مناسب برای جذب سرمایه‌گذاری وجود ندارد. بربادیل و چین در این گروه از کشورها قرار دارند.

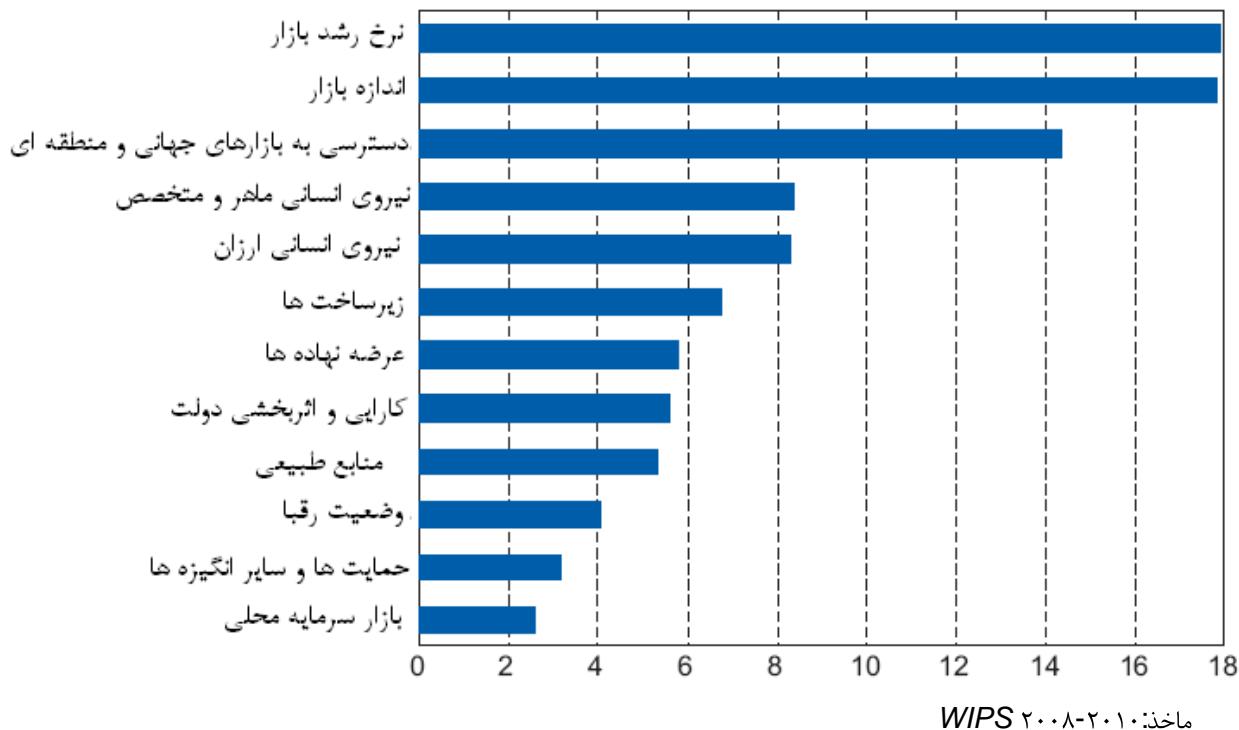
گروه سوم: کشورهای با عملکرد ضعیف و با توانایی بالقوه در جذب سرمایه‌گذاری خارجی کشورهایی می‌باشند که به علت‌های سیاسی و اجتماعی و به رغم داشتن اقتصادهای قوی عملکرد ضعیفی در جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی داشته‌اند. ایالات متحده نیز در این طبقه بندی قرار دارد. زیرا میزان جذب سرمایه‌گذاری خارجی در این کشور به نسبت قدرت اقتصادی آن بسیار کم است.

گروه چهارم: کشورهای با عملکرد و توانایی ضعیف در جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی که عمدتاً کشورهای فقیر می‌باشند که به دلایل اقتصادی نمی‌توانند سرمایه‌های خارجی را جذب کنند. اندونزی جزو کشورهایی است که پس از بحران اقتصادی در این گروه قرار گرفته است.

آنکه ایران را در گروه سوم دسته بندی نموده است و ایران از نظر توانایی جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از موقعیت بسیار خوبی برخوردار است، ولی عملکرد جذب سرمایه‌گذاری آن ضعیف می‌باشد. براساس شاخص‌های سنجش توانایی جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ایران در سال ۲۰۰۸ در رتبه ۵۰ جهان قرار داشته است اما براساس عملکرد واقعی میزان جذب سرمایه‌گذاری خارجی رتبه ایران در این سال ۱۳۰ (از میان ۱۴۱ کشور جهان) بوده است. ایران در سال ۲۰۰۹ با جریان ورودی

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ۳۰۱۶ میلیون دلاری حدود ۲۷٪ درصد از کل سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی جهان را به خود اختصاص داده است. براساس نظرسنجی‌های صورت گرفته مزیت‌های رقابتی و نسبی مورد توجه سرمایه‌گذاران خارجی در یک کشور به ترتیب زیر اولویت بندی می‌شود:

نمودار ۹ - اهمیت عوامل مؤثر بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

اندازه بازار کشور میزبان، در آن دسته از سرمایه‌گذاری‌های خارجی که با انگیزه فروش در بازارهای داخلی و منطقه‌ای صورت می‌گیرد، نقش مهمی ایفا می‌کند. به خصوص وقتی که کشور میزبان اجازه استفاده از صرفه‌های ناشی از مقیاس را به سرمایه‌گذاران اعطای نماید. یکی از دلایل جذب سرمایه‌های خارجی در برخی از کشورهای در حال توسعه نظیر چین، مکزیک، برباد، اندونزی و تایلند وجود بازارهای مصرف گسترده داخلی در این کشورها بوده است.

دسترسی به نیروی کار صرفاً به معنی فراوانی نیروی کار نیست بلکه هزینه پائین نیروی کار در مقایسه با بهره‌وری آن مورد توجه قرار می‌گیرد. با پیشرفت‌های تکنولوژیکی، پیچیده شدن مراحل تولید و فشارهای رقابتی حاصل از آزادسازی رژیم‌های تجاری و افزایش روزافزون *FDI*، دیگر داشتن نیروی کار غیرماهر که از بازدهی پائین برخوردار است مزیت به شمار نمی‌رود بلکه کشورها برای جلب سرمایه‌های خارجی به خصوص در بخش صنعت باید به آموزش نیروی کار و گسترش مهارت کارگران توجه ویژه‌ای داشته باشند. به طور مثال سنگاپور از جمله کشورهایی است که به منظور تشویق جریان *FDI* و

انتقال تکنولوژی بر آموزش و توسعه نیروی انسانی تمرکز داشته است. همچنین یکی از دلایل موفقیت مالزی، تایلند و چین در جذب FDI ارتقای کیفیت نیروی کار آنها به شمار می رود.

۶-۳- سیاست ها و برنامه های تشویقی و حمایتی دولت

یکی از مهمترین عوامل جذب سرمایه های خارجی، سیاستهای حمایتی و تشویقی دولت است. یکی از اشتباهات رایج در ایران تلقی اعطای امتیازات و تسهیلات به سرمایه گذاران به جای تضمین قراردادها در چارچوب ایجاد امنیت سرمایه گذاری است. این مساله نه تنها به سرمایه گذاری در کشور کمک نکرده بلکه باعث ایجاد فساد و خارج شدن سرمایه گذاری از مسیر اصلی می شود. یعنی کسانی وارد میدان سرمایه گذاری شده اند که سرمایه گذار نبوده و صرفاً با بهره گیری از شرایط رانتی اقتصاد و سوء استفاده از امتیازات و تسهیلات اعطایی، اقدام به فعالیت کرده اند. ارائه ارز ارزان قیمت، تسهیلات بانکی و معافیتهای مختلف زمینه ساز ایجاد رانت است و روند سرمایه گذاری وتولید را دچار اختلال کرده است. برخی از موارد حمایتی و تشویقی دولت از فعالیت سرمایه گذار خارجی عبارتند از :

الف - بیمه سرمایه گذار: از جمله عواملی که سرمایه گذاری بیمه سرمایه گذاری خارجی را تحت تاثیر قرار می دهد و می تواند باعث تشویق آن شود، بیمه سرمایه گذار در مقابل خطرات احتمالی در آینده است. به طور کلی، اگر حتی انگیزه های اقتصادی، مالی و فنی برای سرمایه گذاری کاملا مساعد باشد، اما سرمایه گذار با خطراتی از قبیل سلب مالکیت و عدم امنیت جان و مال مواجه باشد، اقدام به سرمایه گذاری نخواهد کرد. امتیاز و تضمین خروج سود ویژه سرمایه گذار خارجی برای او انگیزه سرمایه گذاری بیشتری را ایجاد خواهد کرد، چرا که یک سرمایه گذار خارجی نه تنها به سودآوری پردازه می اندیشد، بلکه قابل انتقال بودن آن را نیز در نظر می گیرد.

به منظور حمایت از سرمایه گذاران خارجی در برابر رویه های حقوقی داخلی، تلاش های بین المللی در خصوص حل و فصل اختلافات سرمایه گذاری صورت گرفته است که حاصل آن کنونسیونی بود که در سال ۱۹۶۵ در زمینه حل و فصل اختلافات سرمایه گذاری میان دولتها و اتباع سایر دولتها منعقد شد. این کنواسیون که زیر نظر بانک جهانی اداره می شود نظامی را برای سازش و داوری میان طرفین اختلاف در قراردادهای سرمایه گذاری طراحی کرده است که هدف آن حمایت از سرمایه گذاری خارجی در مقابل خطرات مختلف است. این کنواسیون چهار نوع خطر غیر تجاری انتقال ارز، سلب مالکیت و اقدامات مشابه، نقض قرارداد، جنگ و نا آرامی های داخلی را بیمه می کند. در صورت تقاضای کشور میزان و سرمایه گذار

هیات مدیره آژانس می توانند سایر خطرهای غیر تجاری را تحت پوشش قرار دهند. برای استفاده از این پوشش بیمه لازم است قراردادهایی میان آژانس و سرمایه گذار منعقد گردد. میزان حق بیمه بستگی به پوشش مورد تقاضا و میزان ریسک فعالیت در کشور مورد نظر را دارد.

در ایران بدليل عدم وجود محیط کسب و کار مناسب ریسک فعالیت اقتصادی بالا می باشد و همین امر موجب زیاد بودن حق بیمه برای سرمایه گذاری خارجی در ایران شده است. دولت ایران می تواند با توجه به ذخایر صندوق توسعه ملی و براساس ضوابط و معیارهای بین المللی به بیمه سرمایه گذاری خارجی در ایران در برابر ریسک های مختلف نام برده شده بپردازد و از این طریق هزینه سرمایه گذاری در ایران را کاهش دهد.

ب- سیاستهای تجاری و ارزی مناسب: سیاستهای ارزی، تجاری و سرمایه گذاری در هر کشور مقوله های تفکیک ناپذیر هستند و با همدیگر ارتباط مستقیم دارند. وجود معافیتهای گمرکی بر ورود کالاهای سرمایه ای و واسطه ای مورد نیاز کشورهای در حال توسعه و عوارض گمرکی بالا بر ورود کالاهای مصرفی، سیاستی است که شرکتهای چند ملیتی را به جای فروش کالاهای نهایی تشویق به سرمایه گذاری در کشورهای در حال توسعه می کند. از طرف دیگر نرخ بازده داخلی هر پروژه سرمایه گذاری تابع مستقیمی از هزینه سرمایه است و هزینه سرمایه به نسبت ارزبری و در ارتباط با نرخ ارز مقرر شده برای واردات تجهیزات سرمایه ای تعیین می شود. نظام ارزی مشخص، سیاستهای تجاری پایدار و با ثبات در خصوص واردات مواد اولیه و صدور کالا و قوانین گمرکی با ثبات از جمله مهمترین عوامل زمینه ساز جذب سرمایه های خارجی اند.

ج- تشویق های مالیاتی: افزایش مالیات ها با وجود نرخ سود دهی بالا یکی از دلایل خروج سرمایه از یک کشور و ورود به کشورهایی که از معافیت مالیاتی برخوردارند، می باشند. نکته قابل توجه در اعطای معافیت و تخفیف مالیاتی به سرمایه گذاران خارجی بررسی اثربخشی معافیت های اعطا شده بر حاشیه سود شرکت های سرمایه گذار می باشد. بعنوان مثال در صورتیکه معافیت مالیات بر درآمد به سرمایه گذار خارجی اعطا شود و در موطن اصلی شرکت سرمایه گذار از آن مالیات بر سود دریافت شود، آنگاه مالیات هایی که کشور میزبان از گرفتن آن صرف نظر کرده است به آسانی به درآمدهای مالیاتی کشور موطن شرکت سرمایه گذار منتقل می شود. لذا نظام مالیاتی بایستی انعطاف لازم برای اعطای تخفیف و معافیت مالیاتی مورد درخواست سرمایه گذاران مختلف خارجی را داشته باشد.

د - ایجاد مناطق آزاد برای سرمایه‌گذاری: مناطق آزاد تجاری - صنعتی با کاهش و یا حذف عوارض و حقوق گمرکی صادرات و واردات راه تجارت آزاد را هموار می‌سازند. ایجاد مدیریت مستقل در مناطق آزاد تجاری برای سرمایه‌گذار خارجی در زمینه‌های خرید زمین، مالیات، مدیریت نیروی کار و... می‌تواند در جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به کشور و ایجاد قطب‌های سرمایه‌پذیر در مناطق خاص بسیار مفید و موثر باشد.

۷- موانع سرمایه‌گذاری خارجی ایران

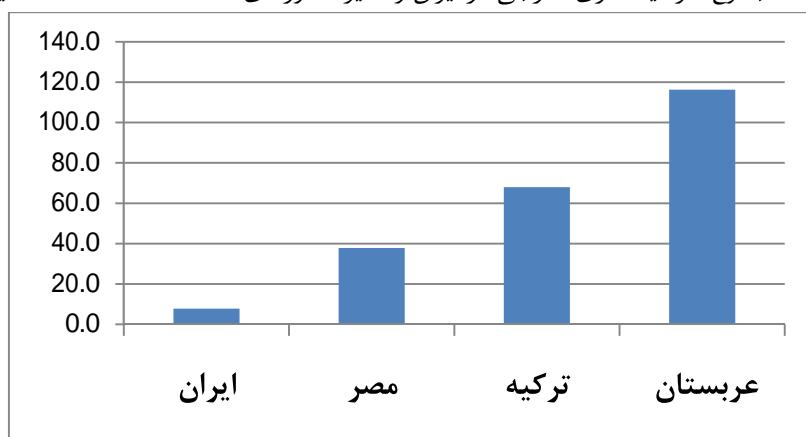
موانع سرمایه‌گذاری خارجی در ایران را می‌توان به دو دسته کلی موانع بنیادی-ساختاری و موانع اجرایی-عملیاتی تقسیم بندی نمود. موانع بنیادی-ساختاری مجموعه موانعی می‌باشند که ناشی از ساختارهای سیاسی و اقتصادی کشور می‌باشند و رفع آنها در کوتاه مدت امکان پذیری نمی‌باشد. بعنوان مثال در بعد حقوقی در قانون اساسی موانعی جهت جذب سرمایه‌گذار خارجی در صنایع ملی وجود دارد.

اصل ۸۱ قانون اساسی (براساس این اصل دادن امتیاز تشکیل شرکت‌ها و موسسات در امور تجاری و صنعتی و کشاورزی و معادن و خدمات به خارجیان مطلقاً منوع است). **اصل ۴۴ قانون اساسی** (هر چند ابلاغیه اخیر رهبر انقلاب در مورد سیاستهای کلی اصل ۴۴ قانون اساسی امکان حقوقی فعالیت بخش خصوصی در اکثر صنایع مهم نامبرده شده در این اصل را فراهم می‌کند اما همچنان تردیدهای در این خصوص وجود دارد) و **اصل ۱۳۹ قانون اساسی** (براساس این اصل در صلح دعاوی راجع به اموال عمومی و دولتی یا ارجاع آن به داوری در هر مورد موكول به تصویب هیأت وزیران است و باید به اطلاع مجلس برسد. در مواردی که طرف دعوا خارجی باشد و در موارد مهم داخلی باید به تصویب مجلس نیز برسد) از موانع بنیادی حقوقی برای جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌باشد. در بعد سیاسی عدم ارتباط دیپلماتیک با کشور امریکا و تحریم اقتصادی آن کشور علیه ایران، مسئله دستیابی به انرژی هسته‌ای و فشارهای بین المللی بر علیه ایران و ... بخشی از موانع بنیادین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌باشد. رفع این موانع در کوتاه مدت امکان پذیری نیست و بایستی در حال حاضر با فرض وجود آنها حداقل برای یک دوره پنج ساله برنامه‌ریزی و سیاست گذاری برای جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی صورت پذیرد.

دسته دوم از موانع سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی موانع اجرایی-عملیاتی می‌باشد. این موانع مربوط به فرآیندها، قوانین و امور اجرایی مرتبط با مراحل مختلف سرمایه‌گذاری خارجی در ایران می‌باشد. رفع این موانع در کوتاه مدت و بدون تغییر جدی در ساختارهای اصلی کشور امکان پذیر است. بهترین شاخص

برای شناخت نحوه اثرگذاری موانع بنیادی و اجرایی-عملیاتی بر روند جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشور مقایسه وضعیت ایران با کشورهای مشابه همانند ترکیه؛ مصر و عربستان سعودی می‌باشد. کشور ایران در بخش انرژی شباهت زیادی با کشور عربستان سعودی دارد و از لحاظ ساختار اقتصادی و مزیت‌های نسبی و رقابتی مشابه کشورهای مصر و ترکیه می‌باشد. مقایسه ایران با این کشورهای نشان می‌دهد که وجود موانع بنیادی-ساختاری موجب گردیده است که مجموع سرمایه‌گذاری خارجی در ایران در چهار سال اخیر (۲۰۰۶-۲۰۰۹) نسبت به این کشورها اندک باشد و عملاً عملکرد اقتصاد ایران در جذب سرمایه‌گذاری خارجی ضعیف باشد.

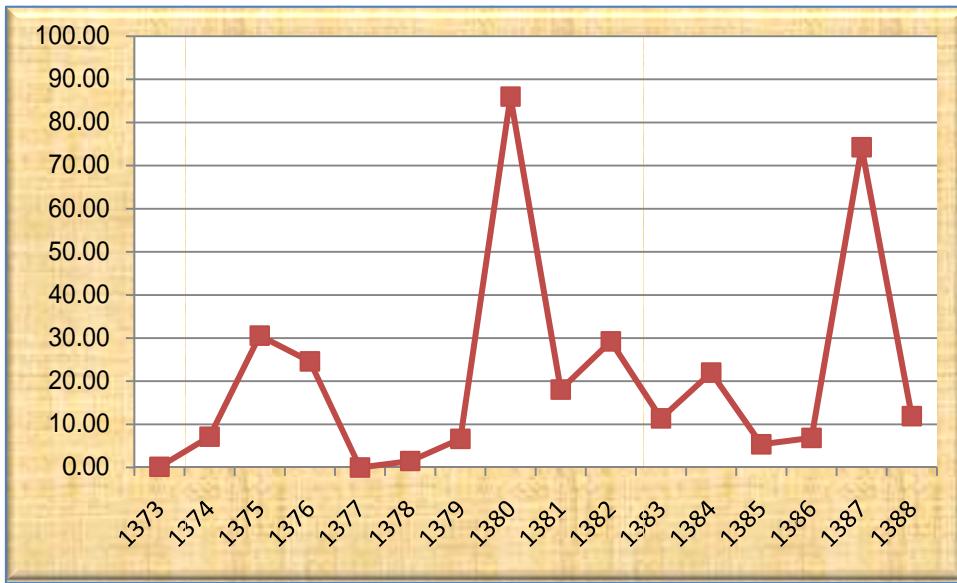
نمودار ۱۰ - مجموع سرمایه‌گذاری خارجی در ایران و سایر کشورهای منطقه ۲۰۰۹ میلیارد دلار

مأخذ: UNCTAD ,*Foreign Direct Investment*, ۲۰۱۰

شاخصی که می‌تواند تا حدی موانع اجرایی-عملیاتی موجود در مسیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نشان دهد سهم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی انجام شده از قراردادهای مصوب و منعقد شده می‌باشد. وجود موانع بنیادی-ساختاری سبب می‌گردد که هرساله بخش اعظمی از سرمایه‌گذاران بین المللی از سرمایه‌گذاری در ایران صرفه نظر نمایند اما بخشی از این سرمایه‌گذاران علی‌رغم شناخت موانع بنیادی پیش رو به دلایل مختلف چون وجود مزیت‌های رقابتی و مشوق‌های موجود تصمیم به سرمایه‌گذاری در ایران می‌گیرند و قراردادهایی در این زمینه با دولت یا شرکت‌های ایرانی عقد می‌نمایند. اما این قراردادها به دلایل مسائل و مشکلات بعدی (موانع اجرایی-عملیاتی) هیچ وقت به اجرا نمی‌رسد. در نمودار زیر سهم حجم سرمایه‌گذاری خارجی وارد شده به کشور از کل سرمایه مصوب هیات سرمایه‌گذاری خارجی در دوره ۱۳۷۳-۱۳۸۸ نمایش داده شده است.

نمودار ۱۱ - نسبت حجم سرمایه واردہ به سرمایه مصوب هیات سرمایه‌گذاری خارجی ۱۳۸۸- ۱۳۷۴ درصد

ماخذ: گزارش‌های سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های فنی و اقتصادی ایران

همانطور که مشاهده می‌شود در طول این دوره بطور متوسط تنها $\frac{22}{3}$ درصد از سرمایه‌گذاری‌های خارجی مصوب در هر سال کشور اجرا گردیده است که این امر تا حد زیادی ناشی از وجود موافع عملیاتی و اجرایی در زمینه سرمایه‌گذاری خارجی در ایران می‌باشد. اهم موافع اجرایی-عملیاتی عبارتند از:

۷--موافع حقوقی

نخستین مسئله‌ای که سرمایه‌گذاران خارجی با آن روبرو می‌شوند، موارد قانونی است که سد راه سرمایه‌گذاری خارجی در کشور می‌شود. در مرحله بعد مشکلات مربوط به اجرای قانون و مقررات است که فعالیت سرمایه‌گذاران خارجی در کشور را با مشکل مواجه می‌سازد. اهم موافع و مشکلات قانونی سرمایه‌گذاری در ایران عبارت است از:

الف - قانون کار: در ایران قانون کار بیشتر به نفع کارگر وضع شده است تا به نفع فرایند تولید و در هیچکدام از مواد قانون کار درباره اخراج کارگر پیش بینی لازم صورت نگرفته است. لذا کارفرما توانایی اخراج کارگران اضافی را ندارد و از این طریق توانایی وی در کنترل هزینه‌های تولید کاهش می‌یابد و این مسئله برای سرمایه‌گذار خارجی حائز اهمیت می‌باشد. قانون کار باید بر مبنای همسوئی منافع کارگر و کارفرما و نه در جهت تضاد منافع آنها تنظیم شود. قانون کار ایران در زمانی به تصویب رسید که دیدگاه‌های حمایتی شدیدی نسبت به حمایت از حقوق کارگران در آن زمان حاکم بود و ماهیت آن به

نحوی است که حتی کارفرمایان داخلی نیز دارای مشکلات عدیده می‌باشند. در حال حاضر کارفرمایان داخلی برای حل این مشکل متولّ به انعقاد قراردادهای یکساله با کارگران خود می‌گردند تا در صورت بروز هرگونه مشکلی، نهایتاً پس از سپری شدن یکسال به فعالیت کارگر در کارگاه خود پایان دهند.

در مورد نحوه اتباع خارجی نیز محدودیت‌های قانونی وجود دارد و افراد مذکور تنها پس از کسب مجوز کار می‌توانند مشغول به کار در ایران گردند. با توجه به دید حمایتی که قوانین ایران نسبت به اتباع خود دارد، صدور مجوز کار برای افراد خارجی معمولاً تحت شرایط سختی امکان‌پذیر می‌باشد.

ب- قانون سرمایه‌گذاری خارجی: با توجه به تصویب قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی در سال ۱۳۸۱، بسیاری از محدودیت‌های حاکم بر سرمایه‌گذاری خارجی رفع گردید. با این حال سیستم حقوقی کشور همچنان مواجه با کاستی‌هایی در این زمینه می‌باشد و قانون سرمایه‌گذاری خارجی جدید در برگیرنده محدودیت‌هایی نیز برای سرمایه‌گذاری خارجی می‌باشد. به طور مثال ممنوعیت مالکیت اموال غیرمنقول برای سرمایه‌گذاران خارجی یکی از این موارد می‌باشد. مطابق قوانین داخلی ایران، مالکیت اموال غیرمنقول برای اتباع خارجی اعم از حقیقی و حقوقی ممنوع می‌باشد. البته قانون سرمایه‌گذاری برای حل این مشکل به سرمایه‌گذاران خارجی این امکان را داده است که از طریق به ثبت رساندن یک شرکت ایرانی، فعالیت‌های خود را در آن قالب انجام داده و با توجه به ایرانی بودن شرکت، اجازه مالکیت ملک و املاک را پیدا نمایند. در هر صورت باید توجه کرد که سرمایه‌گذار خارجی با حفظ هویت خارجی خود نمی‌تواند برخوردار از حقوق مالکیت گردد.

از دیگر محدودیت‌های قانونی سقف سرمایه‌گذاری‌های خارجی در بخش‌های مختلف اقتصادی می‌باشد. قانون سرمایه‌گذاری خارجی به سرمایه‌گذاران خارجی اجازه نمی‌دهد که بیش از سهمی که برای هر رشته از بخش‌های مختلف اقتصادی تعیین شده است، فعالیت و سرمایه‌گذاری نمایند. در نتیجه در صورتی که سهمیه یک رشته پر شده باشد، سایر سرمایه‌گذاران خارجی از فعالیت در آن قسمت محروم خواهند شد.

همچنین ممنوع بودن سرمایه‌گذاری دولتی و شرکت‌های دولتی خارجی باعث گردیده است که ایران از بخش بزرگی از سرمایه جهانی که به صورت دولتی است، محروم شود. برابر مفاد ماده (۴) قانون، سرمایه‌گذاری دولت یا دولت‌های خارجی در جمهوری ایران حسب مورد منوط به تصویب مجلس شورای اسلامی است. این امر نیازمند صرف زمان طولانی برای تهیه طرح یا لایحه و تصویب در مجلس شورای

اسلامی است که موجب اتلاف زمان و کاهش چشمگیر رغبت دولتها و شرکتهای دولتی خارجی می‌گردد.

از مشکلات قانون فعلی، از دید سرمایه‌گذاران خارجی عدم امکان ارجاع اختلافات به محاکم قضایی بین‌المللی یا قانون کشور ثالث در بروز اختلافات است، بیشتر سرمایه‌گذاران خارجی به دادگاه‌های کشور سرمایه‌پذیر خوش بین نیستند. از سوی دیگر، ارجاع اختلافات آتی به مراجع خارجی نیز از حیث منافع ملی مناسب نیست؛ بنابراین کشورهای سرمایه‌گذار برای تضمین منافع خود و اتباع شان، مرکزی با عنوان مرکز بین‌المللی رسیدگی به اختلافات سرمایه‌گذاری^۱ ICSID تشکیل داده‌اند. در حال حاضر غالب کشورهای سرمایه‌پذیر به این مرکز پیوسته‌اند؛ بدین ترتیب برای جلب FDI زمینه مساعدتی را فراهم می‌کنند. این مرکز به حل و فصل اختلافات ناشی از مسائل سرمایه‌گذاری می‌پردازد.

ج – قانون تامین اجتماعی: تامین اجتماعی ایران یکی از بالاترین نرخ‌ها را دارد. این نهاد اجتماعی ۳۰ درصد سود کارفرما و حقوق کارگر را جذب می‌کند. این امر هزینه تولید را افزایش می‌دهد و حاشیه سود را کاهش دهد.

د – قانون مالیات: یکی از بزرگترین نگرانی‌های سرمایه‌گذاران خارجی، نحوه پرداخت و میزان مالیات متعلق به فعالیت‌های آنان می‌باشد. خوبشخانه پس از تصویب قانون جدید مالیاتی، بسیاری از ابهامات و مشکلات مالیاتی مربوط به فعالیت سرمایه‌گذاران خارجی در کشور رفع گردید و براساس مصاحبه‌های انجام گرفته با برخی از شرکت‌های خارجی فعال در ایران در زمینه پرداخت مالیات مشکل خاصی وجود ندارد. با این حال باید توجه کرد در برخی حوزه‌ها هنوز مشکلاتی وجود دارد. به طور مثال باید به مالیات متعلق به حقوق کارکنان یک شرکت خارجی اشاره کرد. برخلاف مالیات بردرآمد که نرخ یکسانی برای شرکت‌های ایرانی و خارجی دارد، درخصوص مالیاتی که به حقوق کارکنان تعلق می‌گیرد بین شرکت‌های داخلی و خارجی تفاوت فاحشی وجود دارد. به همین دلیل شرکت‌های خارجی فعال در ایران نسبت به این امر ناراضی بوده و خواهان رفع این مشکل می‌باشند.

^۱. International Center for Settlement of Investment Disputes.

۷۳ کاهش بوروکراسی و دیوان سالاری دولت

در برخی مواقع برطرف شدن موانع قانونی سرمایه‌گذاری و وجود فرصت‌های سرمایه‌گذاری که همراه با وفور عوامل ارزان قیمت تولید مانند انرژی، کارگر، منابع طبیعی می‌باشد باعث جذب سرمایه‌های خارجی نمی‌شود. در ایران نیز علیرغم تصویب قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی برای جذب سرمایه‌گذاران خارجی، با این حال اجرای مقررات مربوطه با مشکلاتی مواجه می‌باشد. عدم هماهنگی و پیچیدگی مقررات بخش‌های مختلف موجب سردرگمی و بلا تکلیفی سرمایه‌گذار خارجی شده و به خصوص بروکراسی حاکم بر ادارات دولتی این امر را تشدید می‌کند.

مهمنترین مشکل در اجرای قوانین و مقررات مربوط به سرمایه‌گذاری، تعدد مراکز تصمیم‌گیری در این خصوص می‌باشد. اگرچه قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی با تشکیل سازمان سرمایه‌گذاری خارجی تلاش نموده است تا همه نهادهای ذیربسط در سرمایه‌گذاری را در یک جا متمرکز نماید، با این حال سرمایه‌گذاران خارجی برای فعالیت در ایران تنها با این سازمان طرف نمی‌باشند. علاوه بر موارد فوق باید به این امر توجه نمود که در ایران علاوه بر مراکز تصمیم‌گیری رسمی، نهادهای غیررسمی نیز در خصوص فعالیت سرمایه‌گذاران خارجی موثر می‌باشند. این نهادهای غیررسمی با تصمیم‌گیری‌های خود می‌توانند موجب اختلال در فعالیت یک سرمایه‌گذار شده و محدودیت‌هایی را بر آن اعمال کنند.

یک مانع مهم در اجرای درست قوانین و مقررات، فساد اداری در سطح ادارات و سازمان‌ها می‌باشد. این امر می‌تواند به عنوان مانعی در راه فعالیت سرمایه‌گذاران خارجی در کشور باشد. این احتمال وجود دارد که شرکت‌های خواهان فعالیت در ایران علی‌رغم برخورداری از تمامی شرایط قانونی، برای شروع به فعالیت با موانعی روبرو گردند که منشا آن رفتارهای غیرقانونی باشند. عموماً هدف از اینگونه کارشکنی‌ها مشارکت در فعالیت‌هایی سودده طرف خارجی و یا دریافت مبالغی به عنوان پورسانت می‌باشد.

حکومت قانون با اجرای مقررات زیاد و آئین نامه‌های متعدد همخوانی ندارد. در حقیقت مقررات وقتی زیاد می‌شود، اجرا نمی‌گردد. مقررات زیاد به معنای بیرون آمدن از حکومت قانون و آزاد گذاشتن دست اراده‌های خاص و افزودن به قدرت دیوان سالاران است. در ایران آنچه وجود داشته حکومت مقررات موازی، دست و پاگیر و بعضاً متناقض تا حکومت قانون بوده است. وجود آئین نامه‌ها و دستور العمل‌ها مضاعف غالباً باعث خارج شدن از حدود قانون شده و محدودیت‌های بیشتری را برقرار می‌کنند و چنان موانعی را در مسیر سرمایه‌گذاری قرار می‌دهند که طی آنها به یک تحمل و حوصله و نیروی مضاعف

نیازمند است و همین امر برای سرمایه گذاران خارجی، که در کشور خود کمتر با آن برخورد می کنند و یا اصلا با آن بیگانه اند، یک اثر منفی و ضد انگیزه باقی می گذارد. بورو کراسی همچنین از طریق تغییر مقررات و مبهم بودن مفاد آنها تشديد می شود. طبیعی است که به جز بعضی افراد محدود در سطح دولت، کمتر کسی از چند و چون اين تغييرات آگاه می شود و همین امر وسیله ای در اختیار مجریان بدنی پایین دولت قرار می دهد تا به هر ترتیب که مقتضی بدانند کارها را پیچیده تر و طولانی تر کنند.

یکی از شاخص های سنجش بوروکراسی بسیار پیچیده و پر افت و خیز در نظام دولتی، افزایش زمان به انجام رسیدن طرحها می باشد. بعضی آمارها حاکی از این است که اجرای طرح ها و پروژه های سرمایه گذاری در کشورهای پیشرفته از سه تا چهار سال تجاوز نمی کند. ولی در کشورهای کمتر توسعه یافته هفت سال و در کشورهای عقب مانده تا چهارده سال به طول می انجامد و این امر، هزینه طرح را به دو یا سه برابر برآورد اولیه خود افزایش می دهد.

۷-۳ هدیریت غیرعلمی و پریسک اقتصاد کشور

یک کشور بعنوان میزبان سرمایه گذاری های خارجی زمانی که دچار بی ثباتی سیاسی، ساختاری و مدیریتی باشد هر چند از جهت عوامل اقتصادی در شرایط بهینه ای قرار داشته باشد، محل خوب و مطمئنی برای سرمایه گذاری خارجی نخواهد بود. یکی دیگر از موانع سرمایه گذاری، فقدان یا ضعف مدیریت اقتصادی است که قادر نیست، با تدبیر با مشکلات و تغییراتی که بروز می کند بموقع مواجه شود و آنها را از میان بردارد. از سوی دیگر عدم سیاست مشخص دولت در بخش های مختلف اقتصادی یکی از مهم ترین مسائل سرمایه گذاران خارجی می باشد. جمهوری اسلامی ایران هیچگاه نتوانسته یک سیاست اقتصادی معینی را برای مدت طولانی ادامه داده و هر از چندگاهی با تغییر دولتها و به قدرت رسیدن جناح های سیاسی مختلف، برنامه کلان اقتصادی کشور نیز دچار دگرگونی های فاحش گردیده است. در نتیجه سرمایه گذاران خارجی همواره در این حوزه سردرگم و با این خطر رو برو بوده که عدم ثبات اقتصادی، برنامه ریزی های آنان را نیز با مشکل مواجه سازد. با تغییر مدیریت ارشد کشور، سایر مدیران کشور به سرعت برکنار شده و توجهی به برنامه های بلند مدت نمی گردد.

دخالت در بازارهای مختلف اقتصادی و ایجاد نوسان در آن که ناشی از عدم شفافیت مجموعه ساختار تصمیم گیری مدیران طراز اول اقتصادی است موجب بروز اختلافاتی در زمینه تعیین نرخ سود بانکی و یا نرخ ارز می شود و در نهایت ریسک اقتصادی فعالیت در ایران را افزایش می دهد. از این رو

دولت باید در ساختار تصمیم‌گیری‌های اقتصادی خویش تجدید نظر کند و فارغ از وابستگی‌های سیاسی، تصمیمات خود را متکی به نظریات صرفاً تخصصی و کارشناسی صاحب نظران مالی و اقتصادی نماید.

۷۴ - پایین بودن اراده ملی در مورد پذیرش سرمایه‌های خارجی

در کشورمان برخی موقع تصمیم‌گیرندگان سیاسی و اقتصادی تحت تاثیر جوی قرار می‌گیرند که نسبت به سرمایه‌گذار نگاه نامساعد و ناسازگار دارند. از سویی دیگر، گاهی وجود انحصارها و اقتدارها نیز بر تصمیم‌های سیاسی و اقتصادی حاکمان سایه می‌اندازد و تصمیم‌های آنان تحت تاثیر قرار می‌گیرد، چراکه صاحبان قدرت کلیه اهرمهای اقتصادی سود آور را به سود خود به انحصار در می‌آورند و حضور رقیب تازه ای را (چه داخلی و چه خارجی) بر نمی‌تابند. این گروه بسادگی می‌توانند با دادن شعار‌ها و جملات فریبینده و احساساتی، مردم را نیز با خود هماهنگ و همنوا سازند و در موقع ضرورت از نیروی آنها برای تحکیم قدرت مالی و سود آوری خویش استفاده کنند.

تاثیر ایده‌های ضدسرمایه‌داری باقی‌مانده از اوایل انقلاب و سال‌های جنگ در بخش دولتی، یکی دیگر از مواردی است که سرمایه‌گذاران خارجی برای حضور در ایران به آن توجه می‌نمایند. این امر موجب گردیده که در بسیاری از بخش‌ها، مدیران همچنان بر سیاست‌های حمایتی دولت پافشاری کرده و خواستار دخالت حداکثری دولت باشند. باور و ذهنیت منفی نسبت به سرمایه‌گذاری و سرمایه خارجی همواره القا کننده یک تصور و احساس غلط و با کمترین تعقل نسبت به خطرات آن است. این ذهنیت بویژه در کشورهای جهان سوم، بنوعی تحت تاثیر تفکر و اندیشه افرادی است که بطور کلی اقتصاد دولتی را به اقتصاد آزاد ترجیح می‌دهند. تشکیل معاونتی تحت نظر ریاست جمهوری با هدف تغییر نگرش دولتمردان نسبت به سرمایه‌گذاری خارجی و کاهش بوروکراسی اداری می‌تواند برای حمایت بیشتر از سرمایه‌گذاری خارجی موثر باشد.

۷۵ - برقراری ارتباط مستمر و پایدار با مجتمع سیاسی و اقتصادی بین‌المللی

یکی از عوامل اساسی در افزایش ریسک سیاسی و اقتصادی فعالیت سرمایه‌گذاران خارجی در کشورمان عدم هماهنگی و عضویت ایران در مجتمع بین‌المللی مختلف و رعایت استانداردهای اطلاع‌رسانی آنها می‌باشد. بعنوان مثال کشورهای چین و هندوستان در فرایند مذاکره عضویت در سازمان تجارت جهانی بسیاری از زیرساخت‌ها و بنیان‌های توسعه صنعتی خود را تغییر دادند و منافع اقتصادی بلندمدت

خود را تضمین نمودند و از این کانال شرایط مطلوب جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به کشورشان را فراهم آورده‌اند. ورود به سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ایی، قبول رویه‌ها و استانداردهای متداول ارزیابی عملکرد زیربخش‌های مختلف می‌تواند به تناسب بیشتر ساختارهای اقتصادی کشور با سایر کشورهای جهان بیانجامد.

۷-۶ تعییت و واقعی سازی نرخ ارز

نوسانات ارز در بازار داخلی یکی از مهمترین ریسک‌های اقتصادی سرمایه‌گذاری خارجی در کشور می‌باشد. در سال‌های اخیر اجرای سیاست یکسان‌سازی نرخ دلار توسط بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران تاحدی به ثبیت بازار ارز انجامیده است. با این حال سرمایه‌گذاران خارجی با این خطر روبرو می‌باشند که در صورت نوسانات شدید ارز به خصوص دلار، در هنگام بازگشت سود و اصل سرمایه خود به کشور مبدأ با زیان روبرو گردند. این امر زمانی رخ خواهد داد که نرخ دلار با افزایش ناگهانی روبرو گردد. از سوی دیگر بخشی از اقتصاددانان نرخ فعلی دلار را غیر واقعی دانسته و بر این عقیده هستند که نرخ دلار در برابر ریال باید ارزان گردد. در صورت ارزان شدن نرخ دلار در برابر ریال این امر به نفع سرمایه‌گذاران خارجی خواهد بود.

از دیگر موارد محدود‌کننده فعالیت‌های سرمایه‌گذاران خارجی، مسائل مربوط به نقل و انتقالات ارز می‌باشد. قانون سرمایه‌گذار خارجی را ملزم نموده که تنها از ارزهای شناخته شده توسط بانک مرکزی برای انجام مبادلات ارزی استفاده نموده و کلیه این فعالیت‌های بانکی نیز باید از طریق سیستم‌های بانکی مورد تایید بانک مرکزی صورت پذیرد. همچنین سازمان سرمایه‌گذاری به عنوان نهاد ناظر بر نحوه استفاده از سرمایه‌های خارجی وارد شده به کشور قرار داده و سرمایه‌گذار خارجی در صورتی که بخواهد بدون تبدیل ارز خارجی به پول رسمی کشور فعالیت نماید، ملزم است پرداخت سفارشات خارجی خود را با نظارت سازمان مذکور انجام دهد. یکی از مواردی که ممکن است برای سرمایه‌گذار خارجی مشکل ایجاد نماید، عدم امکان تامین ارز برای انتقالات سود و سرمایه به خارج از کشور می‌باشد. بدین معنی که سرمایه‌گذار خارجی می‌تواند بنا به تصمیم خود از صادرات محصولات سرمایه‌گذار خارجی به خارج از کشور جلوگیری نماید. در این حالت سرمایه‌گذار خارجی مجبور است کالای خود را در داخل به فروش رسانده و در نتیجه برای تامین ارز مورد نیاز باید ریال به ارز خارجی تبدیل نماید که این امر می‌تواند متناسب زیان‌هایی باشد.

۷ - انضباط سیاست های پولی و مالی دولت

عدم انضباط مالی دولت که در روش ها بودجه ریزی آن بخوبی مشهود است و کسری بودجه شدید دولت یکی از عوامل افزایش ریسک اقتصادی می باشد. ایجاد انضباط مالی، استفاده از روش های بودجه ریزی نوین همانند روش بودجه ریزی عملیاتی و رعایت استانداردهای بین المللی در طبقه بندی هزینه ها و درآمدها می تواند به تضمین ثبات در محیط کسب و کار کشور بیانجامد.

افزایش پیوسته قیمتها (نرخ تورم) درکشور میزبان منجر به کاهش ارزش دارایی های داخلی شده و در نتیجه سرمایه گذاران داخلی برای حفظ ارزش واقعی دارایی های خود اقدام به خروج سرمایه به نفع دارایی های خارجی می نمایند. از طرف دیگر افزایش قیمتها باعث کاهش سود و افزایش ریسک سرمایه گذاری شده و کاهش ورود سرمایه به کشور را درپی خواهدداشت. از عوامل مهم ایجاد تورم، کسری بودجه های دولت همراه با تامین مالی از راه چاپ اسکناس می باشد که خروج سرمایه را تشديد می کند.

نرخ بهره نیز یکی از عوامل مهم و موثر در نقل و انتقال سرمایه می باشد. زمانیکه نرخ بهره در بازار داخلی و خارجی متفاوت باشد، انتقال سرمایه صورت خواهد گرفت و سرمایه به سمت بازار با نرخ بهره بالاتر حرکت خواهد نمود.

۸ - جمع بندی و نتیجه گیری

براساس بررسی های انجام شده ایران از پتانسیل بالایی برای جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی برخوردارست و مزیت های نسبی و رقابتی موجود در زیربخش های مختلف تولید و خدماتی همواره انگیزه کافی برای حضور سرمایه گذاران خارجی را تامین می نماید. اما وجود نارسایی ها و نواقصی باعث عدم استفاده از ظرفیت ها و فرصت های پیش روی اقتصاد ایران در زمینه جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی گردیده است. بخش از اصلی ترین موانع ناشی از نارسایی ها موجود در محیط کسب و کار کشور می باشد. این نارسایی ها که برآمده از ساختارهای هفت گانه معرفی شده می باشد فضا را برای هرگونه سرمایه گذاری در اقتصاد ایران تنگ نموده است. لذا رفع موانع موجود از الزامات اولیه سرمایه گذاری و توسعه بخش های مختلف کشور می باشد. موانع ناشی از کاستی های ساختارهای کشورمان بسیار متنوع و گسترده می باشد اما از دید مدت زمان لازم برای اصلاح و نوع تاثیرگذاری آنها می توان به دو دسته موانع بنیادی-ساختاری و موانع اجرایی-عملیاتی تقسیم نمود. موانع بنیادی-ساختاری نیازمند زمان بلندمدت تری برای تغییر و اصلاح است و در این تحقیق با معرفی موارد اصلی تنها سعی شده است که مسیر جریان

اصلاحات در بلندمدت تبیین شود. موانع اجرایی - عملیاتی موانعی هستند که در صورت وجود عزم لازم، به سادگی در کوتاه مدت قابل رفع هستند. وجود این موانع راه سرمایه گذاری برای بسیاری از فعالین داخلی و خارجی تنگ و ناهموار نموده است و بایستی در اسرع وقت رفع شوند. در این مسیر استفاده از تجربیات تشکل های خصوصی داخلی و ایجاد یک نهاد دولتی قدرتمند و فراوزارتخانهای به منظور تجمیع فعالیت های توسعه ای و اصلاحی در زمینه سرمایه گذاری مستقیم خارجی بسیار مفید و موثر می باشد.

منابع

۱. ابزی، مهدی و هادی تیموری ۲۰۰۷، انگیزه سرمایه‌گذاری خارجی، ماهنامه تدبیر، سال هجدهم، شماره ۱۷۹
۲. ابزی، مهدی و علی صفری، جهانی شدن بورس اوراق بهادار: چالشها و فرصتهای پیش روی مدیران مالی، دومین کنفرانس بین المللی مدیریت، جلد اول، ۱۳۸۳، ص ۴۲۷-۴۱۸.
۳. ابزی، مهدی و محسن مهدوی نیا، سرمایه‌گذاری خارجی در بورس اوراق بهادار، فرصت و تهدیدهای بالقوه، سومین کنفرانس بین المللی مدیریت، جلد اول، ۱۳۸۴، ص ۲۱۰-۱۹۹.
۴. احمدی حدید، بهروز، روزنامه ایران، شماره ۳۷۹۰ به تاریخ ۲۸/۸/۸۶، صفحه ۸ (اقتصاد)
۵. حسینی بالام اعظم، ارزیابی مقایسه‌ای تاثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اداری و اقتصاد، دانشگاه اصفهان، ۱۳۸۶.
۶. داوودی پرویز و شاهمرادی اکبر، باز شناسی عوامل موثر بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (*FDI*) در اقتصاد ایران و ۴۶ کشور جهان در چارچوب یک الگوی تلقیقی، فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی ایران، شماره ۲۰، پاییز ۱۳۸۳، ص ۱۱۳-۸۱.
۷. درگاهی حسن، عوامل موثر بر توسعه سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی: درس‌هایی برای اقتصاد ایران، فصلنامه علمی پژوهشی شریف، شماره ۱۳۸۵، ۳۶، ص ۷۳-۵۷.
۸. رحیمی فرموده، بررسی عملکرد سرمایه‌گذاری خارجی در ایران طی سال‌های ۱۳۳۵-۸۱، مجله اقتصادی، دوره دوم، سال دوم، ۱۳۸۱، شماره شانزدهم، ص ۴.
۹. روزنامه شرق، ش ۷۶، ۸/۹/۸۲، ۸/۹/۸۲ مصاحبه با دکتر خزانی معاون وزیر دارایی
۱۰. سایت اینترنتی سازمان ملل متحد / WWW.Unctad.org
۱۱. سایت سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های فنی ایران
۱۲. سرمایه‌های فیزیکی خارجی و روش‌های جذب آن، چاپ اول، تهران، وزارت امور اقتصادی و دارایی، ۱۳۷۴.
۱۳. سلمانی، محمدرضا، بررسی درون‌زایی ارتباط سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و رشد اقتصادی، رساله دکتری، دانشکده اقتصاد، دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۳۸۸
۱۴. طیبی سید کمیل، آذربایجانی کریم ورفعت بتول، بررسی رابطه جریان تجاری و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (*FDI*)، فصلنامه تحقیقات اقتصادی، شماره ۸۰، پاییز ۱۴۰۱-۱۰۱، ص ۱۶-۸۰.
۱۵. عباسی، ابراهیم، جذب سرمایه خارجی در ایران، منبع: روزنامه همشهری ۱۳۸۳/۲/۷
۱۶. قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی و اجتماعی، فرهنگی جمهوری اسلامی ایران
۱۷. کمیجانی اکبر و عباسی منصوره، تبیین نقش عوامل موثر بر جلب سرمایه مستقیم خارجی در ایران، فصلنامه تحقیقات اقتصادی، شماره ۷۳، ۱۳۸۵، ص ۱۰۵-۶۹.
۱۸. گروه تحلیلی بورس نگر www.boursenegar.com
۱۹. گوگردچیان احمد و طیبی کمیل، بررسی عوامل جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در صنایع پتروشیمی ایران به روش داده‌های تابلویی، فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی ایران، سال هشتم، شماره ۲۶، بهار ۱۳۸۵، ص ۲۰۳-۱۸۱.
۲۰. مالکوم گیلیس و دیگران، اقتصاد توسعه، ترجمه غلامرضا آزاد ارمکی، تهران، نشرنی، ۱۳۷۹

۲۱. ماهنامه اقتصاد ایران / سال نهم ، شماره ۹۳/۱۳۸۵ آبانماه
۲۲. محمد محمدی بهکیش، اقتصاد ایران دربستر جهانی شدن ، تهران ، نشرنی، ۱۳۸۰
۲۳. موسوی، سید علیرضا، بررسی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران، تدبیر، شماره ۱۷۳، مهر ۸۵، ص ۳۷
۲۴. نجارزاده رضا ، صباغ کرمانی مجید و شفاقی شهر وحید، تخمین تابع عرضه سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (*FDI*) در کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی (*OIC*)، فصلنامه پژوهش‌های بازگانی، شماره ۳۵، ۱۳۸۴، ص ۲۱۲-۱۷۷
۲۵. نجارزاده رضا و ملکی مهران، بررسی تاثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی با تأکید بر کشورهای صادر کننده نفت، فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی ایران، سال هفتم، شماره ۲۳، تابستان ۱۳۸۴، ص ۱۶۳-۱۴۷
۲۶. نجارزاده رضا، بررسی تاثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی با تأکید بر کشورهای صادر کننده نفت، فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی ایران. سال هفتم. شماره ۲۲، تابستان ۱۳۸۴. ص ۱۴۹
۲۷. هژبر کیانی ، کامبیز و سبزی کیومرث، تخمین تابع عرضه سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران، فصلنامه پژوهشنامه اقتصادی، ص ۲۰-۱۶۱
۲۸. *Halkali , Hasan(۲۰۰۶) , " Opportunities and Obstacles for Foreign Investors in Turkish Real Estate", Massachusetts Institute of Technology*
۲۹. *Alfaro, Laura (۲۰۰۳). Foreign Direct Investment and Growth: Does the Sector Matter?, Harvard Business School.*
۳۰. *Bengoa,Marta and Sanchez-Robles,Blanca (۲۰۰۵).Foreign Direct Investment as a Source of Endogenous Growth, Department of Economic, University of Centabria.*
۳۱. *Dündar, Mehmet (۲۰۰۹), "IMPROVEMENT OF INVESTMENT ENVIRONMENT & IMPACT on FDI" ,*
۳۲. *Economist Intelligence Unit, Colombia Programme on International Investment, World Investment Prospects to ۲۰۱۱.*
۳۳. *Evans , Kimberly , Foreign Portfolio Investment and Direct Investment , ۲۰۰۲,Retrieved from : www.OECD.org*
۳۴. *Maria, Dascalu Nicoleta and Magdalena ,Radulescu (۲۰۰۷). Foreign Direct Investment Flows and Economic Growth, University of Pitesti.*
۳۵. *Melek Us (۲۰۰۱) , "Removing Administrative Barriers to FDI: Particular Case of Turkey" , Director-General of Foreign Investment Department, Turkey*
۳۶. *Prime Ministry Undersecretariat for Treasury*
۳۷. *TÜSİAD and YASED (۲۰۰۴) , "FDI ATTRACTIVENESS OF TURKEY; A COMPARATIVE ANALYSIS" ,*
۳۸. *UNCTAD (۲۰۰۸) , " WORLD INVESTMENT PROSPECTS SURVEY ۲۰۰۸-۲۰۱۰" , UNITED NATIONS ,New York and Geneva*
۳۹. *United Nations Conference on Trade and Development, World Investment Report ۲۰۱۰.*

۴۰. Villano, Renato and Dollery, Brian (۲۰۰۸). *An Econometric Analysis of Economic Growth and FDI Inflows*, School of Economics ,University of New England ,Armidale, NSW, ۲۳۵۱ Australia.
۴۱. Xiaoqin Fan, Emma (۲۰۰۲). *Technological Spillovers from Foreign Direct Investment-a Survey* , ERD Working Paper No.۳۳, Asian Development Bank.
۴۲. Yonder, E & Guncu, D (۲۰۱۰) , “*Foreign Direct Investment in Turkey: Sectoral Determinants*” , Maastricht University School of Business and Economics

This document was created with Win2PDF available at <http://www.daneprairie.com>.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.